

הצאן, והקב"ה השלים את יוסף על עובדי הצאן, ובאשר נרצה עונם צוה עליהם מצות הפסח הבא מן הצאן, וא"כ צאן הסאון ובעובדי צאן לקו ונצאן נתבשרו. ואין להתפלל כי הש"ת יצד העונש קודם החטא כי זה היה להודיע לאברהם וזמן ירושת הארץ אשר בקש ולסח יתעבבו בניו בירושלת. ולכן אמר לו במגלה סוד מה שיחיה באהרית הימים: ידוע תדע כי נר יהיה ותרע ונר, ובפרשת כי תוליד בנים, ובפרשת והיה כי יבוא עליך, ובפרשת הנך שוכב עם אבותיך, ובמה אחרות. יעד ה' בחטא בעונש העתיד לבוא לאלפים מן השנים, ורש"י ז"ל כתב כזה בפרשת משפטים בפסוק הנה אנכי שולח מלאך לפניך, ה"ל: כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושיכניה אומרת להם כי לא אעלה בקרבך ונר, ובמו ששם בישר אותם בעונש מבלי שיבאר חטאם כך בבאן הודיע עונשם שיחייבו מחמת חטאם ואשר בשביל זה התעבבו ירושת את הארץ ולא יבאר החטא. אמנם ענין הארבע מאות שנה הארץ שיפורש על דרך סיבול עניני נרות ועבודות ועני, ששלוש הלשונות הללו נזכרו בכתוב והיו בוסנים מתחלפים, כי באמרו ידוע תדע כי נר יהיה ורעך בארץ לא להם נלה לו "שלא תחיה ירושת הארץ בימי בני יצחק ולא בימי בני בנו יעקב, כי הם יהיו נרים שמה תחת אדונים קשים חתו שאמר בארץ לא להם, ואמר עוד ועבדום, בלומר עוד יבא זמן שיחיו מורעך לא לבד נרים אלא עבדים, והיה זה בימי השבטים שנשתעבדו במצרים בסכת חטאם כמו שכתבתי. ואמר עוד וענו אותם ר"ל גם יבא זמן אחר שמלכד הנרות והעבודות יהיו עוד בעניי גדול, והיה זה אחר שחטבו השבטים משולדח מרים בקבלתם ז"ל, וכל זה היינו הנרות חסן העבודות חסן העניי יעלו בלם לארבע מאות שנה. אמנם מה שאמר וגם את הנר אשר יעבודו אותו הן אנכי ענינו שזמן הנרות ששכלו בו יצחק ויעקב לא יהיה על האומות עונש ע"ז, לפי שכך יצאה הנורה מאות ית', אבל העבודות אשר ישתעבדו בהם המצריים עבדו במצרים נמסרם והעני אשר יענו אותם במכת אכזר, ע"ז ישפוט ה' וירון דינו. והסתכל באסור, ונ"ס את הנר שכולל גם את ורע אברהם, ור"ל כמו שאמרה ה' את השבטים על אשר עשו מעשה עבדות ליסוף, כבה אחיה הן את הנר אשר יעבודו בהם, שארין את המצריים על אשר שעבדו את ישראל וענו אותם. והיה זה לפי שהש"ת לא נזר על השבטים ב"א הנרות בארץ לא להם, והמצריים ברשעתם אף כי באו השבטים כצל קורחם באוהבים במתחן ושלח נתפסו להם לאויבים, ובקשר ובמעל ובמורד בנזר בהם וענו אותם, ולכן יצאה דינם שבעד העבודות יפורעו שכר עוונתם, חתו שיהיו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ועל העניי יתענו במכות באותות ובמופתים. ואין הכוונה שמיד אחרי הארבע מאות שנה יצאו ברכוש גדול, כי אם שאח"כ יהיו ראויים

המנונה הזה בחיותם בצאן ובלכת יוסף לראות את שלום הצאן, היה מחשפם האלהי של ידי הצאן יבוא למצרים כמו שנאמר כי אין מרעה לצאן ונר, יען וביען שחיה יוסף הוטא נ"ב בנאותו על אחיו ובחביאו את דבתם רעה אל אביהם, וכן חטא אבינו חזק יעקב בצד מה בשלוח מדנים בין אחים בעשותו ליסוף כתנת פסים ובאהבתו אותו מכל אחיו שבזח חסיל קנאה ביניהם, לכן נענשו יעקב ויוסף נ"ב בגלות. אבל מאשר היה חטאם בקלות ולא בכונה רעה הלילה, ולחיותם מן הנעלבים ואינם עולבים, וכו שלא נקברו במצרים, כי יעקב העלו אותו בניו אל מערת המבטלה. ונאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו ויקברו אותם בשכם, ובמאמרם ז"ל משבם יצא ולשבם חור, אבל שאר השבטים נקברו במצרים כי נדחו על הגלות בחייתם ובמותם לא נפרדו ממנו. ואע"פ שחז"ל דרשו על והעליהם את עצמותי מה אהבם שאף עצמות שאר השבטים העלו עמם, הוא דרך דרש, ופסח הכתוב לא יסבלים, שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביעי ונר, ובסוף ספר יהושע כתיב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם, ואם היו מצלים עצמות שאר השבטים לא היה הכתוב שוחק מלחזקרים, אבל האמת הוא שיעקב ירד מצרים בעבור יוסף בנו ולזה אמר לו הש"ת לא תירא מרדה מצרימה אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה, ולא נזכר שיעלו אחד מבניו ב"א יעקב בלבד, לפי שהוא היה נקי מאותו עון, ובניו נדחו בעתם. אמנם בנימין נענש לחיותו נספל עם אחיו ולא בענו, כמו שאמרו שמת בעסיו של נחש, ר"ל שלא נענש בשביל חטאו ב"א בעת אהיהם לפי שהיה כתובם, כי העולם נדון אחרי רובו, ועל כיוצא בזה אמרו משנתנה רשות למשה לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע, ובחיות שהשבטים הוגלו מצרים בעונם הנה בנייהם אשר קמו אחריהם חרעם נשארו באותו גלות, ובמאמר הנביא אבותינו חטאו ואינם אונתנו עונותיהם סבלנו, ולכן כתב הרלב"ן בענין גלותנו זה שאנשי בית ראשון נענשו בעצם כפי המאמת ובניהם חרעם נענשו במקרה לפי שגלדו בענש האבות ומבטעו בו עד תום זמן הנורה או עד שיזכו להנאל מפני זכותם, והסתכל שלפי שחיו העונשים אלהיים על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים, לכן נאמר בגלות הזה ודור רבעי ישוכו הנה בלומר שחרדו הרביעי מחנלים ישובו לירש הארץ, ולפי"ה חסכה הזאת לנלות מצרים יותר אמתית ומתשבת מכל מה ששערו הראשונים.

ולחיות מעשיו של הקב"ה מדה כנגד מדה, חטא השבטים בחיותם עם הצאן, ובאשר הלך יוסף לראות את שלום הצאן מכרו אותו אחיו ועובדי הצאן, וכדי לרמות אביהם שהמו שעיר עזים מן

לנאול ונאלו יצאו משם אם לא יהיה להם סעודת מצרים, כי היעזרים האלהיים הם בנתיבי חכמה המצילים. ואין ספק שאחרי הארבע מאות שנה שנשלמה הנזרה היה הקב"ה מצרים מצרים, אבל הם הוסיפו על המאמץ שעו עובדי אלהים אחרים ולכן נתאדך נלחם עוד שלשים שנה, לא סנה הנזרה הראשונה כ"א בעבוד המאם שנתחדש, וכבר ביאר זה הנביא יחזקאל ע"ה באסרו: ביום בהרי בישאל ואשא ירי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא ירי להם לאמר אני ה' אליהם, ביום ההוא נשאחי להם להצאים מארץ מצרים אל הארץ אשר תרתי להם ונ', ואומר אליהם איש שקריו עניו השליכו ובגלולי מצרים אל המסא ונ', וימרו כי בית ישראל ונ', ואומר לשפוד חמתי עליהם ללכות אפי בהם בחרב בארץ מצרים ואעש לפני שמי ונ', הנה ביאר הנביא שכאשר כלו הארבע מאות שנה שלח הקב"ה נביא למצרים להתרות בישאל ולחזקיהם שיעזבו גלולי מצרים ופסיליהם ברי להצאים מיר ולחביאם אל הארץ אשר נשבע לאבותם מפני שנשלם זמן הנזרה, ואמרו חז"ל שאחר ניבא להם חרבה הזה במצרים, וחזיר הנביא שמפני היותם שמופים בחמא ע"ז במצרים לפיכך נעדרה מהם הנאולה, וכלי ספק היו אותן שלשים שנה שנתוספו לחסון הקצוב, והיה הנלות נמשך יותר ויותר מזה אם לא שישבו בחשובה ויעקפו אל ה' בצד להם ויאנחו מן עבדותה ותלע שועתם אל האלהים, וע"י תשובתם זכר את בריתו אשר כרת את אברהם שהוא זמן הנזרה, וידע אליהם ויחמול עליהם, ועל זה נאמר ומשכ בני ישראל שישבו בגלות בשאר הארצות ובמצרים בין סמאת נזרת הנלות ובין סמבת עון ע"ז שנתחדש ביניהם היו כולם ת"ל שנה, וחביבה וראח נפלאות תמים דעים שהנה ישבו בני ישראל בנרותם ונלחם ארבע מאות ושלשים שנה, וכן המצא שישבו בארץ אחר ירושתה קורם בנין בית המקדש ארבע מאות וארבעים שנה, ותמצא נ"ב שעמד הבית הראשון כבנינו ארבע מאות ועשרים שנה, ועמד הבית השני כבנינו תנ"ח שנה, ראה נ"ב ראה שעל הרברים נמשכו כפי זה המספר מן השנים בין רב למעט, והוא רבר מתחיה!

וזהו לענינו, שהורע הקב"ה לאברהם כי הארבע מאות שנה מתנודת יחיל מוצה, כי בימיו לא יהיה נזרת ולא עבדות ולא עני, כי הוא לא היה בנר בארץ כ"א כשר וגרול בה, ולכן כאשר הוא בענותותו אמר באוני בני ה' נר ותושב אנכי עמכם השיבוהו לא ארזני נשיא אלהים אתה בתוכנו, ומלכי ארץ היו בורחים עמו עתה לפי מעלתו ויכולתו, וע"ז אמר לו הש"ת ואתה תבוא אל אבותיך בשלום, ואחשוב שהאבות שזכרו בכתוב הזה הם ארם וחזו אבות לכל נצור, שנקבדו במערת המכפלה בפי קבלתם

ז"ל, ויבשרו הקב"ה שיקבר עמם שמה, וע"ז נאמר ואתה תבוא אל אבותיך בשלום, ולפי שיעורו שירמה להם בקבורה וידעו עור שלא יקבר בשיבת דעה כמו שנקבר ארם ויהיה שותהה מלתם ויבחרתם בינן ואנחה, כי ראו בחייתם הנרוש מן עין וקין דורג את הכל אחיו וגנור על קין לחיות נע וגד בארץ, אבל אברהם לא יראה רבר דע חזו שהבטיחו תקבר בשיבה טובה, כי ישחתה אל אבותיו ארם ויהיה בקבורה ולא בשיבה, ומה שנאמר ודור רביעי ישוב הנה הוא באמת על דורות הנענשים בחטא סבירת יוסף, כי יפקוד האלהים עונם עליהם ועל בניהם ער הרור הרביעי כמו שכתבתי, ואחר זה יהיה עשה חסד לאלפים בחיותם אבותיו ושומרי מצותיו, ואתה רואה שיתודה היה בין השבטים בחמא ההוא ואחריו מרץ וחזקו, וכלה היה חרור הרביעי שבא אל הארץ, אולם מה שאמר עוד כי לא שלם עון האמורי עד הנה בא לחתיר ספק אחר אשר אפשר לעורר כנגדו, והוא כי אם אמת הוא שאברהם לא המא ולא יחזק בנו ולא יעקב בן בנו א"כ למח לא ירשו שלשת האבות הקדושים האלה את הארץ? ואם אחר כך יחמאו בניהם יהיו גללים מסנה, כי לא יסמנו אבות על בנים, וכרי לחשיב על זה אמר דוד רביעי ישוב הנה, ר"ל הסבה אשר בעבורה לא תחיה הירשה עתה מיר היא לפי שלא שלם עון האמורי וישי הארץ עריון ולא נחמלאה סמאת שיעורו רשעים מסנה, ולכן לא יבול אברהם יחזק יעקב לרשת הארץ, ובניהם לא ירשו אותה אה"כ בסבת המאמץ ער הרור הרביעי, ואה"כ ישובו הנה, כלומר יצאו מנלותם וישבו אל הארץ, כי השתלם רשעת הנגים ולא חסנע המאמץ ישראל, מצורף לזה שירשת הארץ יהיה ראיה שתחיה ברבר אוכלסין מבני ישראל, כי איך יוכל איש אחד או שנים לירש ולהתנהל בארץ של שבעה עממין? וכבר ידעת שהמאמרים האלה הם הנזרת העתידית והעידית האלהית בעתירה לא תשחנה סבע האפשרי ולא תבטל תבחייה האנושית, ולכן אמר הש"ת לאברהם ידוע תרע במניד מה שחיה, ולפי הדרך הזה נבטאור בתוכי הפרשה על בוריים, והותרו השאלות ה' מ' ו' ו'א שהעיותי בפסוקים, ולפי הדעת הזה שגלות מצרים היה עונש על המא שהבטיחם, ראינו לפרש המאמר יעקב ובניו ירדו מצרימה, כי הם בחמאם ירדו שמה ולא נזר ח' עליהם חידרה ב"א עונתיהם, ועם כ"ז היה חשי"ת מחשב את הקץ לעצות כמו שאמר לאברהם אבינו בין הכתרים שהודיע נזרת הנלות חסנה ויעיד הנאולה ודין המצרים, ולפי שישאל לא היו ראויים לנאולה בעבור עונותיהם ולא שישמור להם חסמאם אברהם אביהם, לכן אמר חסיד ברוך שומר מצותיו ישראל, כי ראוי לכבד ולשבת ולחלל את ח' על זה, וזהו הדרך הראשון בסבת נלות מצרים והוא ררך העונש.

והפציר בתפלה על אנשים נבירים, איד שם יר לפה על נלות בניו זרתים? אם לא שהיה נלוי וירוע לפניו שהענין שיפסלו הוא למכותם והמפוקה תהיה להם צדקה, ובי זה היה הפסח ולא רעה ולא עונש, ולכן קבל והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, ונאמר בסוף המסרה ביום ההוא ברת ה' את אברהם ברת לאמר לורעך נתתי את הארץ הזאת וגו', כי כהרעת הנלות נתקיים המסר והחבר והשבעה. (ב') ומורה נ"ב ע"ז דברי המסורד במסור ק"ה שאמר כי חית ענין הנלות וחירדה למצרים ומבירת יוסף ויתר הענינים מסורדים עונרים מסנו ית' לתכלית כוננתו לעשות טובה ומסר עם ישראל, ולכן התחיל הורו לה' קראו בשמו וגו' זכרו נפלאותי אשר עשה וגו' זכר לעולם בברותו וגו' אשר ברת את אברהם וגו' לאמר לך אתן את ארץ כנען הכל נחלתכם בחיותם מתי מספר כמעט נגרים בת וגו', וחזיר ענין תאבות וחליבתם ממקום למקום באסרו ויתלכט מני אל גר, ואחר זה אמר ויקרא דעב על הארץ שחל לפניכם איש לעבר נמכר יוסף, עד עת בא דברו וגו' אשר בזה נלה שמכירת יוסף חיתה ע"פ הדיבור, ובן יובא ישראל מצרים וגו' ופר את עמו וגו' הפך לכם לשונא עמו וגו' שלח משה עבדו וגו' שמו בן סר דברי אותותיו וגו', ובסוף המסור נתן הסבה בכל הסודות וההתנלות באסור כי זכר את רבר קדשו את אברהם עבדו ויציא עמו בששון ברנה את בתיו ויתן להם ארצות נרים ותמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ויצודו הללויה, הנה ביאר שהיה כל זה בדרך הפסח ושראי מפני זה היתדות לה' ולקרא בשמו ולהללו. (ג') עוד ראיא לדעת הזאת מדברי חז"ל בבראשית רבה, אמר ר' יהודה ראי תית יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלות של ברזל ובקולרין, ותשת הקב"ה במה עלילות בר שיר שם שנאמר לעבד נמכר יוסף ויקרא דעב על הארץ, וכל כך למסר—ויבא ישראל מצרים. אמר רבי פנחס משל לפרה שהיו רוצים למסור אותה למקולן שלה ולא חיתה נמשכת, מה עשו משכו את בנה תחלה והיא צרתה אחריו, כך עשה הקב"ה שימכר יוסף למצרים כדי שירד יעקב אביו אחריו, שנאמר בתלבי אדם משכבם בעבותות אהבה, ע"ל רצו בזה לומר, כי מהשקפת התתוליות העצומות ובבחינת השלמות המסכות לעתיד הנה לא היה ראוי יעקב שירד בעצמו למצרים אלא שיוירחוהו שמה בבחיל שיעמער יותר ישלםם לעתיד, אמנם נהגהר עמו הקב"ה להורידו בסבות יותר נאותות ובעלילות מעמיר הבנים, וייתם כל זה לעקב לפי שהוא עצמו ירד למצרים והוא חית הסבה הקרובה להם מהאבות, ואמר רבי פנחס שענינו כזה דומה לענין הפסח שהבילת מצאוותה אצל האבות להביא אל מקולן שלה והוא בית הישימה, תכ"ז מסורד רעה והרשעה לא תבים

הדרך השני הוא דרך החסר, ר"ל שהקב"ה תביא את זרע אברהם בנלות כדי להסיב להם לנמלם ולנשואם, ובאר זה לפי חירות ששלמות העולם כבלו והתבלי מצאוותו הוא בחברת בוראו ולשכחו ולהורות באלהותו, וכמו שאמר הנביא כל הנקרא בשמי ולבכורי בראתי, ותנה בימי אנוש נתרבה עבודת האלילים בין בני האדם בכל העמים, וזולת הידים מסם שהיו נמשכים אחר עבודת השמים העליונים, ובמו שחנה הרב במורה חלק א' פס"ג שבכל הורות הראשונים לא היו מרגישים ומשערים במציאות הסבה הראשונה, ואם נמצאו איזה אנשים שהורו במציאותה היו מסלקין השגחתה מהעולם השפל, ויש שהשבו שבה הסבה הראשונה מונבל ויכולתו מסורד והוא בעל תכלית כשאר השמים העליונים, ועיקר הכפירות והרעות המשובשות האלה היו במצרים, וכאשר זרח אורו של אברהם אבינו בעולם ותחיל ללמד בני אדם אמתה אמתה האל ית' רצה הקב"ה לכות בני האדם ולפרסם אמתה נבואותיו וראת שלה היה מקום לה ב"א על ידי אותות ומופתים שיעשה בשמים ובארץ כנגד המנהג המכעי וכנגד מערכות השמימיות, וכי הדרך הנאות לה היה להביא עם אחר לארץ מצרים מקור הכפירות והאמנות הנפסדות והא"כ ישלח נביאו להציתם משם, ויקשה את לב מלך מצרים שלא לתתם לחלוק למען רבות מופתיו בקרב, והעם החזק שיתצא בכסות באותות ובמופתים ובמוראים נודלים, יקבל תורתו ויפרסם אמתו לבני אדם, והעם החזק יהיה עם סגולתו מיוחד להנהגתו, ובעבור זה ירביעם על במתי ארץ תבחרתה השמיות כ"ב להתנהגות, וחזק יחית להם אלהים, ובעבור שהיה אברהם ראש המאמינים ותחיל ללמד רעת ויראת ה', לכן בחר בורו אחריו להיות כלי אמצעי שיעשה באמצעותו הרב הנודל הזה, וכל זה עשה על דרך החסר, והודיע לאברהם שיקה את זרעו לעם סגולתו ויתחיל את הארץ, ובר שיבואו לקנין השלמות כנוף ונפש, והודיעו במראה בין הבתרים שיביא את זרעו בנלות ויהיו עבדים בארץ לא להם בר שעל ירחם יתצלו נפלאותיו ויתודע שמו של הקב"ה ויכירו לו יושבי תבל מצאוות אלהותו והשגחתו ויכולתו, כמו שהתבאר זה במכות מצרים ובמו שנחבאר לחלק, והודיע שעם חיות שיסבלו בניו חרש צער תעני הכל יהיה למכותם, וישארו ע"ז עם קדוש לה' ויציאם בכפם חזק ויורישם ארצות נרים ויקנו כל השלמות, ולפ"ז לא נחשב הנלות לעונש ב"א להסר על תאוות, ויש להרעה הזאת שלש ראיות, (א') מפאת הסכרה, לפי שראינו אברהם אבינו בשמע הנורה התרועה הזוא לא בקש רחמים על זרע ולא התחנן לאלוהי שינחם על הרעה, ואיך יעלה על הרעה שאם העני לא יתיר על זרעו לא אודתה הרבה בניו לא ירע? וזה נורם סודם ועמורה הרבה בקשה

שמת, ומה שאמר חקב"ה לעקב אל תירא מרד מצרימה, היה רשות שנתן לו לא שצוה לדרת בשב פנים, ולפ"ז חרדך מה שאמר ידוע היה כי נר"ה ידע בארץ לא לחם ה' שנת, הוא תדע מה שיהיה בזמנים העתידים, ולזה כי נר"ה ידע ולא אמר אתה אתה ידע או אישם אותם, כי הם ברצונם ובבחינתם עקרו שור ירדו למצרים ומכשע בנלות, וחשי"ת ברוך הסדיו שמה לחם הבטחת אברהם לנקום נקמתם מארביהם ולהצדיקם מעבודת לחיית ולתת לחם את ארץ כנען לנחלת, ולפיכך אמר הכתוב ברוך שומר הבטחתו לישראל, שחקב"ה מחשב את חקך ר"ל שהיה תנולת ספאת ישראל ובחינתם והנאולה ממנו יתעלה—הנה בכל אחד משלוש דרכים האלה התבאר חספנות אשר בשער ליה, ל"ס מ' ובשער מ"א.

ח'א עמדת לאבותינו ולנו שלא אחר בלבד עמד עלינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו וכו', אחרי שהסדיו נתן ברכה ותדאח לחשי"ת על אשר שמר הבטחתו לישראל בענין יציאתם מצרים, אמר עוד ששמירת אותה הבטחת לא לבד תועילה להם לענין חציאת סתולות, כי גם בדרת אחרות שהיו אבותינו או אבותנו מאו עד היום תועילה התבטחת ההוא ועמדו להם ולנו לפליטה נדולה, וכמו שהוכיח מענין לכן, והספכל והבונן מה שאמר שלא אחר בלבד עמד עלינו ולא אמר המציד בזה מלה, לבלתיחייב ב"א עמד עלינו בלבד, לפי שהאחר ההוא שמציד בית בו אל פרעה מלך מצרים, ידוע שלא חיתה כתרנו לבלותם כ"א לשעברם ולכן חיה מחזיק בהם לבלתי שלחם, ולכן אמר המציד שזה האחר עמד עלינו לצר ואיבד וכן בכל דור ודור עד היום עומדים עלינו, ולא רק בדרך פרעה תלכילת השעבוד כי אם גם בלוחיתו טעל פני הארמית, עוד אמר צא ולמד מה בקש לבן הארמי, צא למד מצרים שאתה עסק בו ולמד מספודי יעקב ולכן, מה בקש לבן הארמי לעשות לעקב אבינו? בלומר עם חיות שלבן לא עשה עמו רעה כפתול, צא ולמד מדרכיו מה חיתה כתרנו ומחשבתו לעשות לעקב אבינו, ודבר זה תלמד מתוך דבריו לא טעשניו, לפי שהוא עצמו חרדה ואמר יש לאל יד לעשות עמכם עד ואלוהי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע, חח מודה שמחשבתו חיתה לתרע עמו, והנה מה שאמר שפרעת לא נוד אלא על הזכרים טובין זה כעוד שהיו ישראל במצרים, כי שם באמת לא נוד אלא על הזכרים כמו שנאמר כל תבן תילוד ונר, אסגס אחרי יציאתם משם כשרדף אחריהם אמר ארדוף אשני אחלק שלל ונר, ר"ל שהיה ברעתו לרדוף אחרי בני ישראל ולחשינם, ומזכיר ברדיפתו תכליתו שיהיו ישראל שיקח את כל אשר להם ויתלק השלל

אל הצער הנשמי החיות, ולכן לא תמסך שם ברצונה, כי אם בתחבולת בנת, ואין ספק שארץ חפרה נדלה ופסחה לתעלתו, ולכן תכליתו חיותו משובח הוא תוליתו לבית מקולין ש"ה, כמו שאמר סוף בתמה לשחימה, ובזה תכלית שלמות נדלה, כי ע"י תחיותם ויחשולים שיעשה בה ויאלכו ממנה תבא לחיות חלק אבר אנשי, ובמקום שהיתה בתמה נסח תכלית צורת בשר אדם, והיא השלמה נדולה אשר אפשר לה לקבל, וכן הוא ענין האומה, כי אברהם אבינו היה עקר ואשתו שרה עקרת וחשי"ת נתן לו רבי וזע וגדלו כדי שיעבור עבודתו ויקבל צער ומיתת על קדוש שמו, ועם חיות שבירידת יעקב ובניו למצרים קבלו צער והרג ואבדו בנלותם כאשר תכלית חפרת במקולין שלה, אך ע"י יקבלו תכליתם האמתי בדי שתתפרסם אמות חשי"ת על ידיהם וגם ביניהם יקבלו השלמות הנשכו בבריאה אשר נזו אליו במעמד הר סיני, והנה לא נמשכו לכא שמה ברצונם, לתעורר ידיעתם בתכלית הדבר כענין חפרה, כי לא יאבה האדם לכא בנקל חתח על התורה והאמת, וע"ז אמר בתכלית אדם אמשכ, והתכלית האלה שהיו בתחלת חבלי יולדת לכסוף נעשו חבלי אהבה, באהבת ה' וברצונו לשמור את הברית אשר נשבע לאברהם—ואף כי הסבות הראשונות שהיו ביריה מכתות חפסים ושנאת האחים ליוסף היו תכלית אדם דקות ודחופות קדים, לא חיה בהם בה להשפיר את חפרה אל מקולין שלה, אסגס הוא ית' בתכמתו עשה מהחבילים שרשרות נלות מעשה עבות שלא ניתקו עד אשר חציא מחשבתו לפעולה, וכמו שאמר יוסף לאחיו ותחח לא אתם שלחתם אותי הנה כי תאללים, ותבאר מה שבאה נלות מצרים על צד חסר ותכלית חתמבה לאומה הישראלית, ותוא החרד חשני, ולפ"ז יהיה מאמר המציד יעקב ובניו ירדו מצרימה, מחסדי ה' שנתן לעשו את הר שער ויעקב עם בניו ירדו למצרים ותנחלה אליהם חכבור האלהי חבו לבל מה שזכו בעבור זה, ולכן אמר ברוך שומר הבטחתו לישראל שהיא תוראה על חסובה.

הדרגה השלישית היא ררך הבחירה, וענינו שלא ירדו השבטים למצרים בשביל חנוש, ולא חיו מוכרחים לכא שמה מצד חנור העליונה תכלית מוכתם, אלא שהיו המעשים כולם בחיירה, חיינו כי בבחינתם ורצונם תחפשי מברד את יוסף, חו היא חסבה הראשונה מחסבות הפועלות לרדתם שמה, כמו שאמר חז"ל שעל יד זה נתגלגלו הדברים וירדו למצרים, חח טעם ארמי אובד אבי ירד מצרימה שתוא מעצמו ירד שם, וכן שלח משה לומר לטלך אדום וירדו אבותינו מצרימה, ואמר נ"כ בשבועים נפש ירדו אבותיך מצרימה ולא אמר שתוליים ה' שמה כיון שאמר שהביאם אל הארץ, וכן אמר יתועע, ויעקב ובניו ירדו מצרימה לא שהם מעצמם ובחירתם ירדו

מדבריו חז"ל, אם מן הבחובים, כי בסוף טראט ברית בין הבתרים נאמר ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הנגול נהר פרת, את הקני ואת הקניז ואת הקדמוני ואת החתי ואת הנחשית ואת הרמאית ואת האמורי ואת הכנעני ואת הנגשית ואת היבוסית, הרי הם עשרה עממים, וירעו שישאל לא נחלו בארץ כ"א ארצות שבעת העממים בלבד, לא ארץ הקני והקניז והקדמוני שהם אדם ועמם וטובא שלא נכבשו לארץ ישראל, ותתידן לחבש בנאולה חתירה שנאמר ארם וטובא מלחח ירם ובני עמם משמעם, והיא אותה החבשה שנאמרה לאברהם בברית בין הבתרים, שהוא חלק לעתיד לבוא בנאולה האחרונה, ולכן בצדק אמר המגיד היא שמערה לאבותינו ולנו וכו'. וכן מדבריהם ז"ל מביא בי המאמר בברית בין הבתרים ראה אברהם כי לבר נלות מצרים כי אם נליות שאר המלכויות, וכמו שדרשו על והנה אימח השכה, אימח זו בבל, השכה זו סוד שהשיכה פניהם של ישראל בצום ובתענית, נדולה זו יין, נופלת עליו זו ארם, וכמו שכתב הרמב"ן שהרגיש הנביא כאילו הצדה האחרונה היא נופלת במשא כבד, וכאילו הודיע הקב"ה לאברהם כמשייר במתנתו שעוד ארבע מלכויות אחרות ישעברו ויסלכו בארצם אם יתמאו לפניו, וכן רש"י את חנו אשר יעבורו הן אנכי לרבות ארבע מלכויות שעתיד הקב"ה לרץ, ועל הכתובת נאמר אמר המגיד שהאותה החבשה עמרה לנו עד היום הזה, והתבאר בזה חיתר הספקות אשר בשער ס"ה ושער ס"ו.

וירד מצרימה אנוס על פי הדבור וכו', המאמר הזה ראיתי בו נוסחאות שונות, כי יש ספרים אשר כתוב בהם תגרסא הזאת אשר כתבתי, ובספרים אחרים לא נמצא כלל רש"י על וירד מצרימה כי אם על ירג שם, והרמב"ם ז"ל בספר זמנים (ביר התחזק) כשהביא מוסף התורה כך הביא: וירד מצרימה ירג שם מלמד שלא ירד לחשקעו וכו' ולא הביא אנוס על פי הדבור, ואין ספק שהנוסחאות האלה נמשכו מדרך הדעות אשר כתבתי למעלה בסבות נלות מצרים, כי לפי הדרך הראשון שהיה הנלות בסבת חמא מבידת יוסף אולפי הדרך השלישי כי בא בבחירתה הרעה, לא יתכן לדרוש שחיה אנוס על פי הדבור, כי יעקב ובניו בחייהם חיו ולא אנוסים, אמנם לפי הדרך השני שהיתה חירידה נמשכת אחר הנורה העליונה יש לדרוש וירד מצרימה אנוס על פי הדבור, שיעקב היה ירא לדרת מצרימה והשי"ת הכריזו לבוא שמה, והוא ע"ד שדרשו יצחקו בעסק הכרן מעצה עמוקה של צדיק הקב"ה בחכמן, לקיים מה שנאמר כי נר יהיה וזרע, וכאילו סבת הסבות הוא ית' העיד את דת יעקב לדרת שמה, וזהו אמרו אנוס על פי הדבור, וראוי לישב כפי

ההוא לבעליהם אשר השיאילום וחשאר לאנשי המלחמה, וע"ז אמר אהלק שלל, עוד יאמר שיקח הבחורים והנערות לחיותם לו לעבדים כרצונו ואות נפשו, וזה שאמר המלאכו נפשו, כלומר תמיר חייתי הפך בהם שיעבדוני ותתן מלמל תאות נפשי סחם לעבדים בבל אנוס, עוד אמר ששאר העם חזקנים ואת משה ואהרן יחרעו לחנקם סחם, ועל אלה אמר אריק הרבי תורישטו ידי, א"כ לא היתה רעתו של פרעה לעקור את הכל, אבל לכן היתה שאלתו ובקשתו לעקור את הכל ולחכות אם על בנים, והא ראיח שאמר ליעקב הבנות בנותי וחבנים בני וחצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא, ר"ל לי היה ראוי להיות חו בקשתי ללא אלהים אשר סנע זאת סמני, וסחז למר המגיד ילבן בקש לעקור את הכל, ר"ל נשים ובנים וצאן וכל אשר ליעקב, וסמך זה באמרו אריק אובד אבי שעשה אובד יחא סחלק, ומזכיר רח אברהם האב שהוא השורש ובכללו גם הענפים, כי האמדה היא הכליה המוחלטת, — ועם מה שפרשתי בזה חותרו הספקות אשר בשער ס"ב וס"ג.

ואמר המגיד שהחבשהה היא שנאמרה לאברהם היא עמדה להחיל את זרעו מארצו, ולכן חזיר את פרעה ואת לכן ולא חזיר את עשו כי הוא היה נ"כ מורע אברהם ולא בקש לבלות את זרעו, אבל שאר הארצות שלא היו מיתאי ירך אברהם אשר קמו על זרעו היתה בנותם לבלות אותם אם לא שנאלו סחם כדי שתחזיקם החבשהה שנאמרה לאברהם אביו, והנה יעקב עם חיותו צדיק בדינו עם לכן לא היה צדיק במעשיו בענין הסקלות, אע"פ שהשתדל להעלים חכרו במה שאמר אח"כ לנשיו וללבן, אמנם מה שעמדה לו היתה חבשהה אברהם, והמגיד חזיר ענין לכן כדי להתחיל בדרבו מפרשת וירד הבכורים שנוכר בסדר והיה כי תבא שנאמר וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויר שם ונר, ולפי שכלילה זה אנו הייכים לחירות לחיית' על כל אשר נמלטו, ולהתחיל בנגות ולסיים בשבה, לכן ראה המגיד שלא יוכל אדם לעשות הודאה יותר הנונה ומתחייבת לענין המסה ויצאת מצרים כ"א אותה הנדה וירדו שהיה קורא המביא את הבכורים, שגם הוא מתחיל בנגות ומסיים בשבה ומזכיר נ"כ ענין היצאה והמכונה והאותות והמופתים, ורעה שגם עמם בלי פסח עם אותה חירדים אשר לפניו בקערה כאילו הוא מביא הבכורים, ולכן נהון התודאה ואמר הודו כמו המביא בכורים, ומפני זה התחיל המסוד בלבן ולא חזיר רבד מעשו, לפי שלא בא ענין לכן מצד עצמו אלא ספאת שנוכר באותה מפרש אשר בחדו הבכורים שהתחיל בה, אמנם איך יצדק מה שאמר שאותה החבשהה עמדה לו עד היום הזה קרוב לאלפים שנה אחר שכבר נתקיימה ביצאת מצרים? החשובה הזאת נלמד מפשט הכתובים או

הרעה הזאת כתובי התורה: ויאמר ישראל רבו עוד יוסף בני ה', אלכה ואראנו במסם אמות, ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארץ שבע וזכר וזכרם לאחיו אביו יצחק, ויאמר אלחים לישראל במראות הלילה, ויאמר יעקב יעקב: ויאמר הנני, ויאמר אנבי האל אלי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגי נדול אישך שם, אנבי ארד עמך מצרימה ואנבי אעלך גם עלה, ויוסף ישית ידו על עיניך, ע"ב. והספיק בפסוקים האלה הוא שנראה כי יעקב התעורר ללכת למצרים קודם שאמר לו ה' אל תירא מרדה מצרימה, כי בירע שלא היה ירא, כיון שכבר היה חולך לשם, ועוד ק"ח לסה זכר וזכרם לאחיו אביו יצחק ולא לאחיו אבי אביו אברהם? ואין ראוי שנחמייס עם דברי רש"י שהיבב בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו, כי כבר כתב עליו הרמב"ם שחיה ראוי שיאמר לאחיו אבותיו, וכמו שאמר האלחים אשר התחלכו אבותיו לפניו, ויזכיר אביו ראשונה ואח"כ אבי אביו שהיה ראש היחס ואבי המשפחה, ולא היה ראוי לשוכחו, והנה דרך הרמב"ם בזה כפי שרש"י הקבלה, ואני אפרש ע"פ הפסוק, אך מתחלה אוסיף להקשות כי תמצא שהשיבו השי"ת אנבי אלחי אביך ולא אמר אלחי אבותיך, ועוד שאלה שלישית בי אם נתיירא על שחשק לצאת חתוך לארץ מה היא הנחמה שנחמו ה' כי לגי נדול אישך שם? אם יחיו בניו בגלות מה יוסף ומה יתן לו נדולות ורבויו, אדרבה ראוי לפחד מה ולחביא בלבו מרא על מורא, אם ישימו במצרים לגי נדול, כי אולי לא יוכלו לצאת משם, ועוד רביעית אם בא השי"ת להבטיחו טובה לסה לא הבטיחו בגלות, כי באסרו לגי נדול, אישך שם מרדה מצרימה בניו במצרים ויאסרו שם בגלות ולא שיתרבו מאד, ועוד חמישית מה ענין אסרו אנבי ארד עמך מצרימה ואנבי אעלך גם עלה, כי אם רצה להבטיחו שיחיה נקבר בארץ בדברי רש"י ז"ל היה לו לומר ואחא תבוא אל אבותיך בשלום ותקבר עמם, כמו שנאמר לאברהם, ומה לו לדרת עמו ולעלות עמו?—והנראה לי בזה הוא שיעקב לא עלה על לבו לדרת למצרים ולדור שמה בקביעות, אבל חיתה רעתו לדרת שמה לראות את יוסף ולשוב מיד לארץ בגנו, כי כל ישע וחפצו היה לשבת בארץ הנבחרת הוא חרעו, כי היה מקוה לרשת אותה כמו שנשבע ה' לאבותיו, אך בשמעו מכניו שבאו ממצרים כי עוד יוסף חי ובי הוא מושל בכל ארץ מצרים, חיו מספרים לו את כבודו ואר יקר תמארת נדולתו, כמו שצוה יוסף אוחא, והנדרת לאבי את כל כבודו במצרים וגי, לכן השיבם חזק, רב עוד יוסף בני ה', ר"ל אינו חושש למשמלתו ונרולתו כאשר אמרתם כ"א אל חיותו חי ולכן אלכה ואראנו במסם אמות, כלומר שתחא הליכתי לבד לראותו ולשוב מיד, ולפי שהיה יעקב סמועם בחליבתו אולי לא יישר בעיני

האלחים לצאח סתאריך הנבחרת ולחבנם בבור חבול במצרים, ובפרס בראותו שהק"ח סנע מיעקב אביו התליכה שמה נב בשנת רעבון ואמר לו אל תרד מצרימה נור בארץ הזאת ואחיה עמך ואבנך כי לך ולדעך אתן את כל הארצות האל, גם חיה ירא יעקב אולי ישינו חמות בחיותו במצרים, ומה יעשה לעת פקודה? וספני תפחד והמורא והספק שהיה בלבו בא לבאר שבע, לא שבא שם בדרך מסע למצרים כי אם להתחנן שם לפני אלחיו שיודיעתו מה יעשה, לחיות המסום תהוא מסום תפלת אבותיו, לכן זכר וזכרם לאחיו אביו ויחד בזה את אביו יצחק לפי שמסנו נמנעה התליכה למצרים, ובאילו בקש וישאל מה שיודיעתו אם יחיה ענינו כענין יצחק אביו אם לא, והשי"ת השיבו במראות הלילה, שבאח אליו הנבואה בתלום וקדאח אליו יעקב! ולדעת כי שמו בכפל יעקב יעקב, ספני שחיעוד של הנבואה חתיה בא לו לעצמו בתור איש פרסי שסמו יעקב וגם בא חיעוד בכלל לזרעו אחריו שנקרא ג"כ בשם יעקב, וחיותו הסאמר כולל שתי תוראות אלה אחת לעצמו ואחת לזרעו, לכן הזכיר שמו שתי פעמים יעקב יעקב! אל תירא מרדה מצרימה, ר"ל עם חיות שאני מנעתי לאביך חירידה למצרים אני מתיר אותה לך, אבל אל תחשוב שיש שני לפני חלילה יען אנבי אלחי אביך שמנעתי מסנו תחליכה ואנבי האוסר לך אל חירא מרדה מצרימה, כי אני ה' לא שניתי, והשני הוא לפי הכנת המסבילים, כי יצחק לא היה ראוי לכוא בגלות ספני שהיה עולה תמיסה על העקדה ולכן נמנעה מסנו חירידה, אבל יעקב עתיד לכוא שם ולכן לא נמנעה חירידה מיעקב.

האמנם לפי שהיה יעקב ירא מארבעה דברים לפיכך הבטיח לו ה' בהם: א' שסא במצרים יתמעט ורעו, כי אולי יחרנו המצריים את בניו ויענו את בנותיו בי ארץ הסס היא, ובגנר זה הבטיחו כי לגי נדול אישך שם, כלומר שלא יתמעט שם ורעך אלא יתרחב במאד מאד, ב' שהיה מפורד אולי לחיותו יצאח מארץ הקדושה תפחד מסנו החששנה האלחית חרבקה בה, ובגנר זה הבטיחו אנבי ארד עמך מצרימה ר"ל לא תחיה שם בחסתר פנים כי גם שם תדבק כך ששנתי, ג' היה מפורד שמה ימות במצרים ויכבר שם ולא יזכר לחקבר בעצרת הסכפלה עם אבותיו, ובגנר זה אמר לו ואנבי אעלך גם עלה ר"ל ששחי"ת יסבב סבות שיביאותו לחקבר בארץ עם אבותיו בכבוד ובמעלה רסה, ד' שהיה מפורד אולי ימות יוסף בחייו ויהיה לאלכל בגורו ושמתו לקול בזכים, ובגנר זה אמר ויוסף ישית ידו על עיניך שתא בשעת חסיתת, וכל זה אמר כנגד יעקב הפריס, אמנם כנגד יעקב הכולל כל האומה הישראלית אמר ג"כ אל תירא מרדה מצרימה כי לגי נדול אישך שם, ר"ל אל חירא ואל תפחד כי אם לא ישנו את שסם

ואח לשונם וחזקם בריה קדש על בשרם ויראת אליהם
בקרבתם, וכאילו אמר מה כל לירא מן הרברב החברתי שלא
הוכל להסלם ממנו בשום צד, נ"ב אמר אל האומה אנכי
אדר עמך מצרים, להחיר שאנשים שאר מצרים מלאה
נלולים ובלתי מוכנת שתדבק בה ההשגחה והרבות
העליות, הנה עם ורע קדש חזק בפרס תרבה בו המיד
ההשגחה, ובמ"ש חז"ל נלו למצרים שבינה עמכם, עוד
אמר נ"ב להאומה ואנכי אעלך נם עלה, שרמז בזה
לנאות מצרים וציאת האומה משם בכח אלהי במסות
באותות ובמופתים, וע' אמר ואנכי אעלך נם עלה,
וסה מוב אמרו, נם עלה שרמז שתהיה עלייתם משם
ביר רמז בכבוד ובמעלה, אמנם מה שאמר עוד ויוסף
ישית ירע על עיניך, זה בענין האומה, נאמר בנגד
משה רבינו שיוסיף עליהם כבוד ומעלה, כי הוא
בתורתו ישית ירע בין עיניהם למעלה להם, הנה
החבאר מזה שרברי המראה בעצמם נאמרו בפרס
על יעקב אבינו ונאמרו בבלל על כל בית יעקב,
והתבאר הכתובים על בוריים והותרו הספקות אשר
העירונו עליהן, ולמדנו מזה שעיקב ירד למצרים אנוס
על פי הרבור, כי הוא לא הסכים ברעתו לרדת עד
שכא לבאר שבע ושם חוריעו השית שכך יצאה
הנזרה מלפניו, ולפ' בנזנה חירסא אנוס ע"פ הרבור,
כפי הדרך השני שכתבתי למעלה בסבת גלות מצרים,
ולא כפי עזי ספוק אחר כי הוא יספוק מספוקים
רבים ומכללות הפרשה, לכן לא הביא עליי המניר
ספוק לראיה, כי הפרשיות כולן ודברי המסור
שהוברתי בדרך השני הם לראיה עליי, יש מפרשים
אנוס על פי הרבור בשני מעשים, אנוס לחוד וע"פ
הרבור לחוד, ופירוש אנוס כי ירדה יעקב למצרים
אנוס היה לו או מפני מכירת יוסף או מפני הרעב,
וע"פ הירבור ענינו שנתן לו רשות לרדת, אבל מה
שכתבתי ראשונה הוא האמת וזו כנת המניר בלי
ספק, והותרו עם זה הספקות אשר בשער מ"ו וס"ה,
וי"ד שם מלמד שלא ירד להסתקע
אלא לגור שם וכו', הנה לא ראה המניר
לדרוש וינר שם על הישיבה במצרים בלשון הכתוב
שנאמר ויעקב נר בארץ חם, לשתי סבות: האחת,
לפי שהיה ראוי לוטר וישב שם, בין שנתעכבו שמה
ימים רבים והיו תושבים בארץ, ולמה א"ב יזכיר בהם
לשון נרות, אם לא שתחליט בהם השלשן ההוא כפי
מחשבתם וכוונתם בעת שהלכו שמה, וכוח הדרך
עצמו ראוי לפרש ויבא ישראל מצרימה ויעקב נר
בארץ חם על כונת ביאתו, והסבת השנית, וינר
שם כמתי מעט מורה שלא אמר לשון הנרות על
הישיבה שם בתמידות, כי זה היה בתחלת ענינם
כשהיו מתי מעט שבעים נפש בעת שהלכו למצרים
ולא בעת שכבר ישבו בה, ולכן דרש בו הסבאר
הישרה וינר שם כמתי מעט על מחשבתם בעת
שהלכו לגור שמה, ועל התמדת הישיבה ררש

אח"כ ויהי שם לנו נדול תעצום, והנה הביא ראה
לוח מספוק לגור בארץ באנו שהיו בסדר וינר, וראה
המניר כפי אמתת הספור שיוסף לא אמר להביא
את אביו למצרים כ"א לשבח שם בשנות הרעב כמו
שאמר ולכללתי אותך שם כי עוד חסד שנים רעב
מן תורש אתה וביתך וכל אשר לך, והיה ברעתו
שאחר עבדו שני הרעב ישובו לארץ כנען, ובאשר
כאז מצרימה התחבם יוסף בתחבולה בדי שפרעה
בעצמו וישיבם בארץ נושן, וזה לאחיו שבאשר יציגם
לפני פרעה והוא ישאלם מה מעשיכם יאמרו לו אנשי
סקנה היו עבדך מנעורינו ועד עתה נם אנהנו נם
אבותינו, וביאר להם הסבת למה יאמרו בן, והיא
בעבור תשבו בארץ נושן כי תועבת מצרים כל רעה
צאן, ושכח לא יאכו להניחם לשבת בחור ארץ
מצרים, ועם חיות העצה היעצה הזאת התעללתם,
אין ספק שאמת יחנה חכו כי רעה צאן היו הם
ואבותיהם, אבל אמר יוסף כל זה כר שלא יהסוד
פרעה שבאו אחי יוסף לאכול את כל אשר לו ויוסף
יתן להם ספתבן הסלך ומנכסיו, והנה אחי יוסף באו
לפני פרעה והוא שאל אותם מה מעשיכם? והם
השיבוהו כמו יצוה אותם יוסף: רתי צאן היו עבדך
נם אנהנו נם אבותינו, והיה די בזה, ולמה הוסיפו
לומר עוד ויאמרו לגור בארץ באנו וגו', ולמה תבעו
בפיהם מספרתה ותחת ירכו נא עבדך בארץ נושן,
הלא כנתו יוסף חיותה שישן יספור לפניו במסיתים
לפי תומם שהם רתי צאן, ופרעה בעצמו יתן להם
רשות לשבת בארץ נושן מכלי שישאלו זאת בפיהם,
אבל נראה כי אמתת הענין הוא שהם אמרו רתי
צאן עבדך נם אנהנו נם אבותינו, ושתקו ועמדו
ולא עברו עוד וחשבו שפרעה מעצמו ישיבם א"ב אפוא
תשבו בארץ נושן, אבל פרעה ירד לסוף רעתם כאשר
שמע מפיהם זה המאמר הראשון ולא השיבם עליו
בלל, וכאשר ראו השבטים בן הוצרכו חם לדבר שנית
ויאמרו לגור בארץ באנו, והיתה זו אמירה מחודשת
שחודיעתו אמתת בנותם, שאלה חיתה לרור בארץ
דירה מתמדת, כי אם לגור בארץ באו דרך עראי
ולצורך חשעה מתברח המסקנה כי כבר העיב בארץ
כנען, ובקשו ממנו בכיאות שיתן להם רשות מפני
סקניהם לשבת בארץ נושן אותם חיים חיים העמטים
שיחיו נרים בארצו, אך נם על המאמר השני לא
חשיב פרעה אליהם כלל, אך חזר פניו בנגד יוסף
ואמר לו אביך ואחייך באו אלייך, ר"ל כל הורבים
האלה אצלי הם חונאת דברים, כי הנה אביך ואחייך
לא באו בסבת המסקנה כי עיניך הראותה שלא באו
רועי צאן אחרים מכל ארץ כנען, והאמת הוא שהסבת
באו אליך בלוטר בעבור שאתה שומר ומטל
בארצי, וכדי שתכלול אותם חם רועים לשבת בארץ
נושן, ואני הפך שתמיב עמכם, ובין שכן הוא, הנה
כל ה"אין לנ"ד במיטב הא"ץ חושב וגו', עכ"פ

על האיכות שהיו בבתים נערי היבול והכחות ומעט נאמר על הבמות. הנה התבאר מה שהביא פסוקים על פסוקים לצורך הביאור, ועשה עיקר מפרשת ירדיו הכבורים לפי שהיא הנאות יותר לסיפור יציאת מצרים, והותרו עם זה חספיות אשר בשערים נ"א ונ"ב.

ויש ללמוד נ"ב שהיו בנו האומה התחלות שונות מחלופי מספרים, כי תמצא להם התחלה אחת שהיא אברהם וכמו שאמר אחד היה אברהם ויש את הארץ, ותמצא בהם התחלת שלשה אברהם יצחק ויעקב, ותמצא להם התחלה של י"ב שבטים, ותחלה של שבעת הרעים שהם שלשת אבות אברהם יצחק ויעקב ושני נביאים, משה ואהרן ושני מלכים דוד ושלמה, ותמצא להם התחלה של שבעים נפש אשר ירדו למצרים. פקח עיניך וראה כי כל בחינות התחלות האלה יורו על ענינים גדולים ממכע המציאות, אם האהדות שהוא יאב הראשון אברהם בנגד המסמץ הראשון שהוא אחד ומיוחד השי"ת, ושלשה אבות בנגד שלשה עולמות הרוחני והשמימי והחומרי, וי"ב שבטים בנגד י"ב מלות חקיע, לחירות כי אהם בעולם השפל הם שוכנים כמו אלה בעולם השמימי, והיו נ"ב שבעה רעים בנגד שבעה בוכבי לבת, ובכח השמש היא באמצע חקיע ולמעלה ממנו שבחאי צדק ומאדים ולמטה ממנו נונה בוכב לבנה, כך משה רבינו ע"ה שהוא השמש המאיר לארץ ולדרים עליה היה באמצע הרעים והיו עליו ראשונים ממנו אברהם יצחק ויעקב, ואחרונים אליו אחרי דוד ושלמה, והיתה נ"ב התחלת השבעים בנגד שבעים שרים שבמרום המסמים על שבעים אומות, להניד שכל איש מיורדי מצרים היה שקול בנגד כל אחת מהאומות, וע"ז אמר בהנחל עליון גרים בהפרדיו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, ר"ל שהיו האומות וגבולות העמים במספר בני ישראל שהם שבעים יורדי מצרים.

ויהי שם לנני גדול מלמד שהיו ישראל מצויינין שם ובר, הציון הלו נדרש על מלת נני כלכד, תוד דרש חמירי על מלת גדול ועצום כמו שאמר הכתוב ובני ישראל פרו וישרצו וגו' ועל מלת ורב דרש רבבה כצמח השדה נתיחד, ולפ"ז באה דרשה על כל מלה ומלה בפני עצמה, שהמניד מצא בכתוב הוה אשר בירדיו הכבורים תארים נני גדול עצום ורב, שהם ארבעה שמות התארי, ולכן דרש שוור על ארבעה ענינים נפלאים שנמצאו בבני ישראל בהיותם בגלות, א"י היה נ"ר ל' שהמניד היתה האומה נבדלת ונפרשת מהמצרים ולא נתערבו בתוכם בשנות ר"י שישבו בתיים כמו שיקרא לעמים כולם כי בהתיישב נני בקרב נני יתערבו כמו באלוהי לנו אחד וזה אחת לבלום, וכמו שאמר חסור ושבך בנו לאנשי עירם וגם בני

נתברר מה שמה שאמרו לנו בארץ באנו לא אסרו אותו בדרך מרמה ב"א באמה ובתמים כי בן חיתה רעתם בעונם את ארץ בענן, ולכן אמר המניד ויגר שם מלמד שלא ירד לחשקע וכו', והותרו כוח חספיות אשר בשערים מ"ה חסמים.

במתי מעט כמו שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרים וכו', כבר הודעתך שלחיות המצות בליה הוה למפר ביציאת מצרים, לכן בחר לאותו ספור פרשת ירדיו הכבורים שבאה בסיר ויהי כי הבא, ברי שכל אשר בשם ישראל יבנה יקרא אותה בליה הוה בעת שקערה החג לפניו, כמו שהיה קורא המביא כבורים לפני ח', ולכן עשה עיקר הררשה מאותה פרשה, כי מצא בה ערות דבר, ר"ל הננות בתחלתה והוא יסיום שבכה, ויש בה עניני חירדה למצרים חללות ותנאלה, אולם ראה לחביא על כל מלה ומלה מאותה פרשה פסוקים אחרים מספור המאורע, לא לאמה ולחביא ראייה על הרבר, כי אלו ואלו הם רברי אלהים חיים, אבל הביא אותם הפסוקים האחרים בדרך הביאור כאילו יבאר בהם אותם חללות שבאו בירדיו הכבורים ולללות ענינם, לפי שבאו באותו יורד בדרך קצרה, ויפרש אותם לפי מה שזכר במאורע, ולפיכך לא בא פסוק על דרך ראייה ב"א בדרך ביאור, והמשל כוח בא בירדיו הכבורים: יורד מצרימה, ולא ידענו אם היתה חירדה החיית בתיריית אם לא—ביאר המניד שחיה אנס על פי הרבור, וכן יגר שם, כי באר שלא נאמר לו על חומן אשר ישבו במצרים, כיון שסמך במתי מעט ואמר בו לשון גרות, אלא שנאמר כפי הכחות שהיה להם באשר הלכו שמה, וכן ביאר ויגר שם במתי מעט, שהמיעוט ההוא היה שבעים נפש שירדו עם יעקב למצרים, ולמד נוסח שאמר משה רבינו ע"ה בפרשת עקב, בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה, ותחלת הרברים שם ה"א תהלתך והוא אלהיך אשר ראו עיניך, בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ותחש שסך ח' אלהיך בכובבי השמים לרוב, שגלה להם שכאשר ירדו למצרים היו מעמי הבמות ושפלי האיכות, ואמר בשבעים נפש שהוא הכחות, ירדו אבותיך מצרימה שהוא האיכות, שהיתה להם ההליכה שמה ירדה ויפלות גדולה לחשתקבד למצרים ולהבנע להם, ותנה במשך מאותם שנה נתיבה כמותם ברבוי מופלג חוץ ממנה המבני וכן עלו באיכות ומעלה עליונה, הוה אמרו ועתה שסך ח' אלהיך בכובבי השמים, רמז למעלתם וכבודם, ובאמרו לרוב רמז לבמות המופלג, ועליהם אמר הוא תהלתך והוא אלהיך אשר עשה אתך את הנוראות ואת הגדולות וימנו בגדולות רבוי העם והפלתו משבעים נפש לת"י אלהיך רגלי מלכך תנשים חסמך, וכמו שאמר ואלו כל עמי הארץ כי שם ח' נקרא עליך ויראו סמך, וראוי שג"כ ביון לזה באמרו ויגר עליך במתי מעט, כי מתי מורה

יעקב אמרו להם נתנו את בנותינו לכם ואת בנותיכם נקה לנו וישבנו אהבם והיינו לעם אחר. אבל ישראל במצרים לא היו כן, שלא שנו את שםם ולא שנו את לשונם ודחם ומלבושיהם ככל השנים הרבות החן אשר ישבו שם. באופן שחמיר היו נוי בפני עצמו נכדל מחמצציים ככל שאמר משה ארתנו או הנכסם אליהם לבא לקחת לו נוי מקרב נוי, שהיו בני ישראל ומצריים נים נכרלים זה מזה, וע"ז אמר המגיד ודרש בסלת, "נ"י, מלמד שהיו ישראל מצויינין, והציון הוא המסמן אשר בו ניכר ורשום האדם, וכן היו ישראל מצויינין ונרשמים להיותם נכרלים ומפורשים מהמצריים ככל מנהגיהם ועניניהם. עוד ררש בסלת "נרל" רבי העם ובמותו, וענין זה שונה מדרבי הטבע שהרבי אשר יפול באחת האומות לרוב הוא כשתתחבר אליה אומה אחרת ותתערב בה והיו לעם אחר, וכמו שאמר ורבים מעמי הארץ מתהירים, אבל ישראל לא היה כן כי אף בהיותם מצויינין נתרבו בכסות מופלג עד הפלא. וכבר העיר על הפליאה הזאת בלעם ברברי נבואתו באמרו כי מראש צורים אראנו ומנבעות אשורנו חן עם לכרד ישכן ובגרים לא יתחשב, מי מנה עפר יעקב, ופירשו אצלי שאמר חנה כל האומות יתרבו כהתערב כחן אומות אחרות, אבל העם הזה אינו כן, כי אני מבין ורואה אותם מתחלת שרשיהם והם הצורים האבות, ומנבעות אשורנו שהן האמהות, וראיתי שהם מסתעפים בהתפצפות ומשתלשלות ישר זה מזה, ושהם חמיר עם לכרד ישכן ולא עבר זר ביניהם, והיו ובגרים לא יתחשב ר"ל בגים אחרים לא יתערב ולא יתחשב בתוכם, ועם כל זה נתרבה לאין שעור, והוא שאמר מי מנה עפר יעקב לרוב רבים, וכ"ז כלל המגיד בדרשת "נרל". עוד עשה דרשה אחרת בסלת, "עצום" שנאמר על הכת והעצום, וכבר דרש חז"ל על וירבו ויעצמו במאר מאד שהיו שרים ורבים שלא תפילו נשותיהם ולחיותן, וישרעו שנים וילדות ששה בכרם אחר, שנאמר פרו וישרעו וירבו, כל אחד ואחד שנים תרי ששה, וחנה אף שהיו תאומים והם לרוב חלושי כת לפי שהטבע לא תפסיק לתת לכל אחד כת ועצמה לפי שנתלק ביניהם, ולכן ילדי התאומים לרוב קטני

הקומה דקי הפרעון וחלשי הכה, אבל ילדי ישראל בהמלת ה' עליהם היו נרלים בנוסם הקיפים וחזקים באבריהם, ולפ"ז בפסוק שהביא התבאר שלשת הדרשות, כי הראשונה שאמר ויהי שם לני מלמד שהיו ישראל מצויינין למד מאמר, "ובני ישראל" כי להיותם מצויינין נרשמים וניכרים לפני אחד בארץ נקרא חמיר כן בשם, והדרש השנית שדרש כן גדול שכוונתו כי על חרבו התבארה מאמרו, פרו וישרעו" שנאמר על חרבו כמו שכתבתי, והדרש השלישית שעשה כן עצום שהוא על העצמה והכת התבארה באמרו, וירבו ויעצמו במאר מאד" שרש

בלשון וירבו על גדל הקומה, ויעצמו על הכת, אמנם מה שאמר עוד בכתוב, "ורכ" עשה בו דרשה רביעית, וענינה כי מדרד הטבע הילדים ביניקותם הם עלולים לסכנות ורובם מתים מחולאים, כי לחיותם רכים לא יסבלו פגיעה בגידולם, וכמו שאמר יעקב לעשו ארתי יודע כי הילדים רכים וגר ורפוקים יום אחר ומתו, לכן אמר שבחיותם במצרים לא היו כן, כי מתקפן של צרות הנלות לא היו תוששין על גירול הילדים בראוי, אך כיו ה' הטובה עליהם היו גדלים מעצמם כצמח השרת, ולכן הביא לכאור זה מתפסוק ביהושעל רכבה כצמח השרת נתתיך והגדלי וגר ר"ל שהם היו גדלים במי הרשאים שיצאו מבטן הארמה בצבעים יפים ושונים סבלי שום בעל מלאכה ולא נמצא אומן צובע שיוכל לעשות כמתבונתם. ככה היו בני ישראל גדלים ביפים ובמדותיהם סבלי הנוך ולמור, כאלו היו גדלים בסבב באחת שלמות, והיו שאמר ותרבי והגדלי ותבואי בעדי ערים שרים נבנו ושערך צמח, שכולו נאמר על גדל חנוף ויופיו ותקן המדות שהוא עדי ערים, אף כי היו ערום ועריה מלמוד התורה והמסור שהוא המסלים את האדם במעלותיו, וכבר פירשו הקדרשים ז"ל שבנות ישראל במצרים כבואם ללדת, מיראת המצרים שיקחו את בניהם להשליכם ליאור היו יתאזות חשדה ויולדות תחת האילנות כדי שלא ישמעו קולם, וע"ז אמר ההכם תחת התפוח עורדיתיך שמה הבלתך אמך וגר, והיו מניחין שם הבנים והחרין להניקם והם היו גדלים מעצמם בתוך העשבים, וע"ז אמר רכבה כצמח השרת נתתיך, ואמר שרים נכונים על משה ואהרן שהיו שתי דרים שזמן לחן הקב"ה לישראל, ושערך צמח, ררשו אותו על העשבים שכבר היו ראויים לתנאל, ואת ערום ועריה שהיו ערומים מן המצוות, והענין כלו שרשה אותם ככלל והקב"ה כחחן, והותרו עם זה המסקנות אשר בשערים נ"ז נ"ד נ"ה נ"ו, אמנם לא אמר ככל הדרשות האלו, "מלמד" אלא בדרשת ויגר שם ובדרשת ויהי שם לפני שהדרשות האלה התיארו אותן בדרך הסבא מסננת הפרשה ופירוש הכתובים ולא היה בהם חרד כמבאר כשאר הדרשות.

וירעו אותנו המצריים כמו שנאמר הכה נתחכמה לו מן ירבה וכו', גם זה מידוי הכתובים, והמגיד מזה בכתוב הזה שלשה חלקים: א') וירעו אותנו המצריים, ב') ויעננו, ג') ויתנו עלינו עבודה קשה, והוא דרש בו שלש דרשות מתחמת זו לזו, שפירש וירעו אותנו המצריים שחשדו את בני ישראל לאנשים רעים וחמאים, כי עם היותם רע בדרך ה' תולת לא נמצא בשפתיו, כב' נתנו אותם במרגלים את הארץ, בדרך הקשרים והמורדים המתפרצים באדניהם, והראיה על פירוש זה שלא אמר וירעו לנו כ"א וירעו אותנו, לפי

שאין הכוונה שעשו עמם רעה כי אם שחשדם כאנשי רשע, והוביה זה מפקד חבה נתחכמה לו שחיה חיתה עצת המצריים להתעולל עלילות כנגד ישראל ולהתחכם בתבולות כדי שלא יתרכו ולא יתחזקו בארץ, ובס' ויהי כי תקרינה מלחמה וטופס גם הוא על שונאיו ונלחם בנו תלה מן הארץ, שחשבו כי בני ישראל ברשעתם יעשו זה אם יתרכו, ומפני שחשדם לרעים ופושעים באו להתחכם ולהתעין ע"ז, ומתענה הזאת נמשכה בדרך סיבוב רעה אחרת, והיא מה שאמר ויענונו, ד"ל שעלה בעצתם שיענו אותם בכל מיני עניינים כדי לחשש בהם כנגבה ולא יעצרו בה לעשות דבר ממה שרשו, אמנם מה היה הענין הזה? הנה התורה ספרה אותו שנאמר וישמו עיניו שרי סמים למען ענוהו בסבלות ויבן עיר מסכנות לפרעה, כי הענין החזק היה במלאכת החומר והלכנים ובנין הערים למלך, ואותה הבין מזה מה ראה המצרי לדרוש וירעו אותו המצריים על ענין חבה נתחכמה לו, כי הביאו לו מה שאמר הכתוב אחרי ירעו אותו המצרים, ויענונו, והיה א"כ הענין מסובב ומשך מן ירעו, והנה מצא המצרי שחשבו היה בתורם וכלכנים ובבנין הערים בס' וישמו עיניו שרי סמים למען ענוהו, ולמד ענין סמני, ואותו הענין הנוכח שם נמשך מצד חבה נתחכמה לו, והוא שיוכח כי מה שנאמר בירדו המצרים וירעו אותו המצרים חיתה אותה עצה שסבכה הענין, עוד חזיר שנמשכה מאותה העצה רעה אחרת והתחכמות משתה, שמלכר הענין ההוא שהיו עוברים למלך כבנין הערים נתנו עליהם עבודה קשה, והיא שכל מצרי מן העם היה משעבר את בני ישראל באילו היו עברו וישפחותיו, ולפ"ו ויענונו נאמר על עבודה המלך ונקראת עניו כפי איכותה תעמלה חרב, ויתנו עלינו עבודה קשה נאמר על השתעבדות של כל אחד מן המצריים בבני ישראל, כמו שביאר מפקד ויעברו מצרים את בני ישראל בפרך, שלמד עבודה מעבודת, ולפי שהיה השעבוד הזה בפרך חזון ואכזריות יתירה נאמר עליו עבודה קשה, וגם כי עבודת המלך חיתה מסודרת בפלס ומאנוי משפס כי מלך במשפט יעמיד ארץ, אך עבודת החקק המצריים חיתה בלי סדר ומשטר, כי כל איש שורד לעצמו וחשדור על חישאל לכן נקראת עבודה זו קשה ועבודת פרך, ובמאמר המשורר מכל פשעי הצילי תרפת נבל אל תשימי, וחז"ל דרשו חבה נתחכמה לו למושעים של ישראל, במעם ניו ואליהו, וכוננו בזה שהתחננים שורים בעליהם, בס' י' יפוק ה' על צבא המזרח במדבר ועל מלכי הארמה בארמה, ובאילו התחכמו אל' כמו שהתחכמו על פשו ועל חסידיו, — וזוהו בזה הספקות אשר בשערים נ"ו נ"ה נ"ט.

ונצחק אל' ה' אליהינו במו שנאמר יחי בימים הרבים ההם

וירא את עניינו זו פרישות דרך רך וכו', בתחלת המחשבה יראה שהיה מהמשפט שירדש המצרי עניינו עמלנו ולהצטו על ענין אחד כשמות נרדפים שהם מתחלפים בעצמם ומורים על דרך אחד, וגם שירדש וירא את עניינו במו שירדש ויענונו וירדש עמלנו ואת לחצנו מענין עבודה קשה, ואמנם המצרי ראה במיכ שכלו שאם היה עניינו עמלנו

ולחצנו מאותו המין שדרש עליו וירעו אותנו המצריים ויענונו ויחנו עלינו עבודה קשה, א"כ יהיה אחד מן הכתובים לבטלה. והיה ראוי שיאמר וירעו אותנו המצריים ויענונו ויחנו עלינו עבודה קשה ותצנע אל ה' וגו' וישמע ה' וגו' וירא את העשוי לנו במצרים ויחייאנו וגו', ומה לו לכפול הדברים בעצמם עניינו עמלנו ולחצנו, ולכן בא המניד לדרוש כל אחד מהכתובים בפני עצמו, כי בספוס הראשון הזכיר מה שעשו להם המצריים בפרהסיא והוא העניו בתוסר ובלבנים בבני ערי המלך, והעבודה הקשה היא עבודת פרך שהיו המצריים משעבדים בה את ישראל, ואמר אה"ב וירא את עניינו ואת עמלנו ואת לחצנו, להנייר שמלכד אותם הצרות והרעה המפורסמות שעשו להם המצריים בנגלה, היו עושים להם המצריים מהשבות רעים נסחרים אשר ראה אלהים חידע מהשבות ובוהן לבטל, עם היותם בלתי מפורסמות, ולכן דרש וירא את עניינו על פרישות דרך ארץ, שהיו רבים פורשים מנשיהם כדי שלא יענו לריק ולא ילחז לבתלה, וכבר מצאו חז"ל שפרישות מתשמיש המטה נקרא עניו במ"ש אם תענה את בנותי, וע"ז נאמר וירא אלהים את בני ישראל וירע אלהים, כי ראה פרישותם מנשיהם ונתן להם נחת רוח ורצון להודק לחן כדי שיתרבו וכמו שדרשו על תחת התפוח עוררתיו, ששם בשרה היו נוקטים לחן, ויהיה וירע טלשן והאדם ידע את הוה אשתו או ואיש לא ידעה, ועשו בדרך אסמכתא המלה יתאת מחקל, ועשו נורה שוח מן וירא אל וירא, נאמר כאן וירא את עניינו ונאמר להלן וירא אלהים את בני ישראל וירע אלהים, מה להלן שנתן להם חפץ לדעת נשיהם אף כאן וירא את עניינו כך ענינו, ושם דרשו וירע אלהים על תשמיש המטה כי אין אדם יודע מה שבינו לבינה רק הקב"ה היודע נסתרותיו, וכן דרש המניד ואת עמלנו אלו תבנים שהוא נ"כ צרה נסתרת שגור פרתה צוה למילות כי כל חבן חילוד היאורה השליכונה, וכתב תרסב"ן שצוה זה בסתר למילות שיעשו הדבר מעצמם כי הרפת היא לו לעשות ע"ז רת מפורסמת, אך בוהן לכ וכליות ראה הדבר הרע הזה שנעשה להם אע"פ שלא היה מפורסם, וכאילו אמר וירא אלהים מה נעשה מבנינו אשר עמלנו בתורה ונידולתם שהיו משליכין אותם ליאור, ואמסר נ"כ לפרש ואת עמלנו אלו תבנים שהיו מנדילים אותם בעמל רב ובסתר המדינה שלא ידע אדם מהם, ולמי שהיו עושים זה בסתר אמר בלשון וירא, ומה שחביא ע"ז הפסוק כל חבן חילוד היה לבאר עמל שמירה הבנים והמסתר שהיה מבני נורת המלך שגור כל חבן חילוד, אך הפירוש הראשון הוא יותר נכון, ודרש המניד ואת לחצנו זה החרק, ורצה בזה כי מ"ל לחץ תאמר פעם על הכאת נופנית כמו ותלחץ את רגל כלעם אל הקיר שענינו למענו, ופעם

האמר על ההכרחה והאונס שהננוש ערשה לעוברים לפניו כדי שיעשו איזה רבר בלחץ נדל, תח השמשט מחלחץ נקרא במדינה, ו"ל, דחק", ולכן אמר המניד שמה שנאמר בכתוב הזה ואת לחצנו אין ראוי שיפורש על המעיכה והכאה נופנית כי זה כבר נכלל במ"ש ויתנו עלינו עבודה קשה, אלא נאמר לחצנו על החרק, שלא די שהיו מעבירים אותם לא היו נותנים להם מנוחה בעבודה ההיא כי היו דוחקים אותם כמו שנאמר והננושים אצים, וגם זה לא היה רבר מסודר ולא מפורסם ולכן הזכירו בפני עצמו, ואולי היה לחץ והדחק שהיו עושים המצריים לישראל כדי שיעברו את אלהיהם, לכן חביא לבאר את הפסוק וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לחצים אותם ואזכור את בריחי, ר"ל בירת האלחות וקיומו שהיה בלכס ולא זה סחם עם כל הלחץ, ויש מפורשים החרק תוכן הלכנים שהיו נותנים דבר יום ביומו, ותחבן אצלי ששלת אלה שזכרו בפסוק וירא את עניינו ואת עמלנו ואת לחצנו הם צרות נפשויות, כי אחרי שדרש הפסוק הראשון ויענונו ויחנו עלינו עבודה קשה על העניו הנפוני והעבודה הנפשית, אמר הכתוב שהשית' שמע נאקתם ותעקתם מן העבודה הנפונית החיית, ומלכד זה ראה תונה לבבם כפרשות דרך ארץ ובעמל שמירת בניהם והמסתרם, ובדחק הייהם ולחיצת לבבם מפני חמת המצרים, כי החונות והצרות הנפשויות הם יותר קשות מהנפוניות, ולכן שמע השית' נאקתם הנפוניות וראת והתבונן על צרת לבבם הנפשויות, ובזה הדרך לא יכול הכפל והמסתר במאמר הזה כי כלו נא לצורך, ותתרו בזה הפסוקות אשר בשערים פ' ס"א ס"ב ס"ג ס"ד וס"ה,

ויוציאונו ה' ממצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף וכו' אני ולא שליח אני ה' אני הוא ולא אתר, כבר כתבתי בשערים שפלו במאמר הזה שש פסוקות: א' איך דרש על הציאה שליח המלאך והשרף והשליח? והראיה שחביא ע"ז לא תדבר מהציאה כ"א מהעברה במצרים ומבית בכורות ומשפטם האלחיות, ואף שגורו שהדברים האלה נעשו על יד ית' סבלי אמצעי, לא יתחייב מזה שהציאה מסצרים שנמשכה אחרי זה יהיה כמו כן, שאפשר שהשבות היו מסנו ית' והדברים שנמשכו מן באו ע"י אמצעים, ב' נם בהדרשה על תבתי בארץ מצרים לא שלל המלאך והשרף והשליח שליחם בדבר אחד, אבל ייהם שליח המלאך בענין ההעברה במצרים וייהם שליח השרף בסבת בכורות וייהם שליח השליח במשפט האלחיות, ואיך חשב כן המניד לחבן שליחם יחד בענין הציאה בלבד, כי דרש ויחייאנו ה' מסצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא ע"י שליח? ג' איך דרש על מלת תבתי, לחוד ועל מלת יחבתי לחוד הלא אין שום דבר בהעברה וזלת מכה

בכורות ומשפט האלהיות, ושני הענינים האלה דרש בפירוש מה שנאמר וחביתי כל כבוד אני ולא שרף ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ולא שליח, ואין עשה דרשה שלישית נבדלה ממלת ועברתי? כי אין לנו בזה רק שני נסים ולא שליח, (ר') איך דרש ויציאוהו ה' ממצרים לא על ידי מלאך, הלא פסוק מלא הוא בפרק זה שנאמר וישלח מלאך ויציאוהו ממצרים, המורה שהציאתו הייתה ע"י מלאך? (ה') אך דרש שלא היתה התבאח על ידי שרף, הלא הכבוד אומר ולא יחן המסחית לבא אל הכהנים לנגוף, המורה שע"י מסחית חובו והוא השרף או השליח? ובזה הרב רבינו נסים בדרשותיו שעם היות ה' יתעלה עבר במצרים ותבה תבכורות בעצמו לא ימנע שיעברו עמו משהיתם עשוי דברו וכזה הדרך אין סתירה מהכתוב אל הדרש, אבל זה בלתי מספיק, כי אם היו שם מסחיתים כהכרת היו מלאכים או שרפים או שליחים באותה התבאח שיעשו, וא"כ לא הכה הקב"ה כל כבוד בעצמו כ"א קצתם, (ו') למח בזה השי"ת שלא להכות בבורי מצרים ע"י מלאך, ולמה לא יהיה זה כענין מפלת מחנה סנהריב שנאמר שם ויצא מלאך ה' ויך בסכנה אשור אשר ושמונים וחמשה אלף בלית אחר? והנה חז"ל אמרו שבא להכביל בין סמח למסח בין בן פשוט לבן כבוד, ובספר הזהר כתוב שלא יכיר המלאך בבני המצריות לחיותן "שפופות בזמה אם הוא כבוד או לא, ולכן הוצרך להיות הקב"ה בעצמו שהוא נתון נפש עובדו חתיו, ויהיה, אבל הוצרך היות בלתי מתישב על השכל ומתחברת ביטולים שאינם נאותים במקום הזה.

והנראה אלי בתשובת כל זה תרע אחר שאקדים לך הקדמה קצרה אדות האמצעים, והוא, שכל מה שיפעל הקב"ה בעולם המורגש הוה ע"י אמצעים, הנה האמצעים ההם יהיו משני מינים, הסין האחר אמצעים בעלי שכל כחירה ורעון ואלה יפעלו פעולותיהם כפי הסדר ברעת ובחירה ורעון, והסין השני אמצעים שאינם בעלי שכל ובחירה אבל הם במדרגת הכלים שיפעלו פעולותיהם במבט מבלי רעון כל כחירה מה שיעשו, ומהו המבין הם חיסודות וכתבות ודבריהם המכנים כולם, ועליהם אמר עשה מלאכיו ורוחות משרתיו אש לוחם, ואלו ראויים שיקראו אמצעים כללים, ואין ספק שנאמר בא בדרבניהם ז"ל דבר כן תרבררים שעשו הקב"ה בכבודו ובעצמו לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח, שרצונם בזה שלא היה הפעל ההוא מבני מסודר מהמערבות השמימיות ומניעיהם שהם מלאכים ושלוחים מסח"ת בתננות העולם השפל, אלא שהוא מהשנה המפרטת כפי הרצון האלהי למעלה מן הסנה המכני והנתנה העליונה, והיו אמנם בכבודו ובעצמו, אבל לא ימלם שיחיה הפעל ההוא ע"י כלם, כי הרוחני לא יפעל כמורגש כמשיש כ"א על ידי כלם, והנה חז"ל ראו שהתבטח האלהות

השליטה מפרנסת העולם ע"י שתי התננות, האחת מבנית והיא מסודרת מהמערבה השמימית ע"י התננות הנלליות, וממנה נ"ב השפעות השרים העליונים שיפעלו בעולם כפי המסדר להם אבל ברעת ובחירה, והתננה השנית היא השנחית המסודרת מחש"ת מרצונו הפשוט באשר תנור הכמות, ואיננה כפי המסדר השמימי, ונ"ב לא ע"י המלאכים והשרים העליונים, אלא השי"ת יעשה אותה בעצמו מבלי היות שם מלאך או אמצעי אחר כעל דעת ובחירה, כב"ז לא ימלם שהיתה פעולתו השנחית והרצונית התיא בדברים החומרים כאמצעות כלם, כאילו תאמר למשל שהמלך יהונתן הרצונית פעם ע"י שופטים ושומרים המסנים בארצות אשר תחת ידו, ונ"ב ע"י שר משריו שישלח ויצוה אותו להשמיר לחרון ולאבר, ופעם יעשה המלך בעצמו ויבדו ההרג מבלי אמצעי, אבל לא ימלם שיצטוו בלי לעשות ההרג כמו הרב או דבר אחר שיאמר לו, ותנה ההשנה האישית הרצונית הזאת הוא יותר משובחת לאין תבלית מהסודר השמימי ומפעל העליונים, וע"ז אמר המסדר כי גרול מעל שמים הסדר ועל שחקים אמתך, ושערו חז"ל שיציאת מצרים לא היתה מסודרת ולא מחויבת כפי התננות המבנית ולא היתה מפעל השרים העליונים, וראיה לזה שלש בחינות: האחת לפי שהמערבה השמימית המורה על ארץ מצרים היתה מונעת ומעכבת יציאת העברים משם, וכמו שכתב הראב"ע, שנית מורה ע"ז רצון פרעה ובעבור שבוש צד לא נהרגו ולא נהפסדו שיצאו ישראל מעברותם, שהיה הרבר חוץ ממבטם ובגדר הכחות העליונים המספיעים עליהם, ורשית שהמציירים היו עובדים למול מלה והיה מספיע עליהם מעלה וכבוד במדר מיוחדת, והיה המול שורר שם כאיש בביתו בנבחרו ומעלתו, ומפני הסבות האלו ראה הקב"ה לעשות הנאולה הזאת בעצמו, כי מי ישדר המערבות השמימיות ומי ישנה המבטים המוחזקים ומי יכסל כחות השרים העליונים והשפעותיהם וזאת השי"ת אשר יצדק, כי רק הבורא הכללי יוכל לשנות מבעיהם, והוא ית' עשה את יציאת מצרים בסניו המבטים התחתונים, והעליונים מעין הכריאה הראשונה הכללית, ולכן התוצאה הכריאה שהיתה על ידו ית' כי יצדק הכל הוא, ומפני שהיתה יציאת מצרים מעין הכריאה הראשונה ומורה עליה נעשית זכר לכל המצות כולן, ואל שלש הבחינות הנזכרות כיון באמרו ועברתי בארץ מצרים וגו' ומורה בכלל "ועברתי" שעם היות המערבה העליונה מחויבת להוציא ישראל ממצרים, כב"ז תעבור התננה השנחית, והשדר המערבה ויצאו לחרות, ולכן דרשו חז"ל על הבחינה הראשונה ענין העעברה, אני ולא מלאך, לפי שהמבין בת הוא לשדר בת המערבה כי אי אפשר לה לעמוד כ"א

מצרים כלו נכלל במסוק ויתראנו ה' מסצרים, כי שלשת הסבות נכללו ביציאת, ושניהן חז' שלא היה ראוי לכתוב חשם הנכבד אצל ויתראנו לפי שכבר נאמר למעלה בכתוב וישמע ה' את קולנו, אלא שרצה להזכיר שם עניני היציאה שעשאו בעצמו.

והנה המלאך והשרף והשליח שנאמר בדרשה זו הם כלם שמות לאמצעיים הבחירים, אמנם מה ששלח משה לאמר לארם לאמר ושלח מלאך ויתראנו מארץ מצרים אין פסק שמלאך התוא נאמר על הכלי ותוא משה רבינו ע"ה שהיה כלי ה' באותה התאנה, וכבר בארתי שלא שללו בדרשה כ"א האמצעיים הבחירים שהם מנהיגי העולם, אבל האמצעיים הכליים לא ימלטו בעמלות ההשגות, ואפשר עזר לפרש כי מה שאמר משה ושלח מלאך ויתראנו מסצרים שלא הציאת ע"י אותו מלאך רק השליחות, כבר, כי הציאת שלה לפניו מלאך ותוא משה להתרועה בפרעה, ואחרי התרועה הציגוהו ע"ה בעצמו מסצרים ולא המלאך, אולם מה שאמר במכילתא מצינתה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדק לרשע והקב"ה אמר ולא יתן המסחית לבא אל בתיכם, אינו מותר לזה שררשו על תעברתי בארץ מצרים, לפי ששם שללו האמצעיים שהם המנהיגים הבחירים לומר שלא הייתה מכת בכורות והצלת ישראל מסודרת מהם, וקראום מלאך שרף ושליח שהם שמות למנהיגים הבחירים, אבל המסחית תוא הכלי שעשה ה' לעשות לפעול בו כרצונו, וכבר בארתי שהתנהגות ההשגות לא תמסלם באמצעיים הכליים שאין להם בחירה ורצון ולא תתנהג כ"א התאנה הרצון האלוני המרביץ הפועל כחבר אשר ביר תאדם אשר בו יעשה מה שירצה, ותאדם הוא הפועל בעצם ולא התרכ, ולחיות המסחית הוא שהוזכר בכתוב וחז' נ"ב במדרגת הכלי, כי השלים עליהם מתאדם אירע סעושה שהסמית את תבכורות או סבה אחרת המסחית את הסתו, לכן אמרו אין מבחין בין צדק לרשע לפי שהסכיבה או הכלי אין לו בחינה ובחינה, ומאחר ששולח הכלי לפעול הרי תוא כמו האבן שהבין ששליכה אדם מייד אשר לא תחרול מעלתה מפני זכות המסכלים, וכבר פירשתי למעלה ולא יתן המסחית לבא אל בתיכם לננוף על המצריים, כי בראותם בני ישראל יקחו אלחיהם ויעלו ויאכלו אותו בכל מה וחכלכים מסצרים עזי תנפש לא יוכלו לנבוח ואין לאל ידם לבא אל בתי ישראל להנכם מהם, כי לא יתן הציאת ה' לבא אל בתיכם לננוף לישראל על עבדוכם, וה' רוד אבודיהם כתב שהמסחית הנוכח בכתוב תוא כנר לחי' או שהוא שם הנאמר על התשחתת ר"ל שלא יתן התשחתת לבא אל בתיכם, וצריכים אנו לתקן למח לא נעשה והם חזו ע"ה מלאך כמו שעשה במחנה מלך אשיר? הסבה בו מבוארת, כי לחיות בכלל הסבה הזאת שודרת המערכת המסיימה והסרת

כרצונו המפוס וביבולתו ית', וכנגד הכתיבה השניה מרשעת פרעה ועבריו והמסצרים שלא להציאת את ישראל, אמר והכתיב כל בכור בארץ מצרים, ר"ל אם הם יחיו וכני בכורי ישראל הנה אני אכה את בכוריהם באופן שפרעה וכל עבדיו יבואו להלחם פניהם ויאמרו להם קומו צאו מתוך עמי, ולמי יאות שני הרצון של פרעה ועבריו כ"א אליו ית' ובמאמר הנביא עקוב הלב מכל ואנש' הוא מי ידענו אני ה' ונר', ולפי שהכאת הבכורות לא הייתה בדרך מבעי בענין הקדחת השורפה והמנפות המתחזקות בעולם, לכן דרשו ע"ה אני ולא שרף, ותוא תואר לחוס חוזר המסמית במחלות בסדר מבעי כפי המערכת, כי תבכורות האלה כפי מבעם היו בנגד הבכורות אבל ה' הרפם, ובנגד הכתיבה השלישית מאלחיות מצרים שהיו מנינים בערם ומספיעים עליהם טובה, אמר ובכל אלתי מצרים אעשה שפמים, ולא אמר זה על הכחות המסיימות כ"א על השרים המנעיים אותם, ונצינו שאע"פ שהשרים העליונים יחייבו מעלה וכבוד ותיים והסד למצרים, הנה תוא ית' ישחית השפעתם ויסיר נבחרתם באופן שלא יעמדו להם למשוש, כי אלו האלחיות והבכורות יקבלו מכה אחת ברנע אחר בחצות הלילה, יוען כי חיבולת לבשית הכחות של השרים העליונים הוא דבר מיותר להסיר ולא לחולות לכן רשע עליו אני ולא אחר, ואמר בסוף הרברים אני ה' ונר ודרש אני ה' אני תוא ולא אחר, לפי שהפעל הזה לא יאות כ"א אליו ית' כלבר, ובמאמר עמרת קונים אשר תבדתי בבחורתי פירשתי ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך באופן אחר, ותוא שעשה הקב"ה בליה חזו שלש פליאות, האחת והיא קודמת בסבה לכולן, היא להרבה ההשגות האלחיות המרסות באומה מבלי אמצעי בחיותם במצרים, עם חיות מבע הארץ מנוע גדול לזה, וכמו שאמרנו חז' שהייתה מצרים מלאה נללים, ולכן לא היה משה רבינו ע"ה מתפלל בתוכה שנאמר בצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה', ותל הפלא הזה דרש תבדתי בארץ מצרים אני ולא מלאך, ר"ל שתרבה השגות במצרים על בני ישראל מבלי אמצעי, והפלא השני במכת בכורות והשליש במשפט האלחיות כפי מה שכתבתי. — הנה התבאר מזה בלו שהציאת מסצרים חיות כביסול הרברים המנעיים אותם, ומפני זה ראה המניר לדרוש במסוק ויתראנו ה' מסצרים לא ע"י אחר משלשם היינו מלאך שרף שליח, אלא שהציאת חיותה ע"י עצמו ית', בין שהוא שדר המערכת העליונה של המלאכים שהייתה מונעת היציאה, וכן מכת בכורות שהיא חיות הסבת ביציאתם נעשתה כרצונו המפוס ולא ע"י מפעל מבעי שהוא שרף, ונ"כ לא ע"י שליח לפי שאשליח מצרים היו מנינים ומספיעים עליהם עשה בהם שפמים תחלה והסיר יבלתם והשחית השפעתם, הרי לך שכל מה שדרשו חז' במסוק ועברתי בארץ

השפעת משרי מעלה ונבורה לא היה אפשר שיהיה כ"א בעצמו יוד, שהוא נכוח מעל גבוה ופוקד על צבא המרום במרום. אולם במתנה אשור לא נלקו העליות כ"א התחתונים בלבד, ולכן היה אפשר שיהיה ע"י מלאך, ואפשר לוטר שנים המלאך החוה שהבה במתנה מלך אשור היה ג' בלי משתיות של הקב"ה ונקרא מלאך לפי שאף הכלים נקראו כן, ובאמת נכ"ס היה הסבה אותם הקב"ה בעצמו, אך הכתוב חזיר ענין הכלי בפועלו, ובפרק חלק במנהדרין נחנו כוח מעם אחר בי האנא משום ר' יהושע בן קריח פרעה שהרף בעצמו להקב"ה שאמר מי' אשר אשמע בקולו נפרע ממנו הקב"ה בעצמו שנאמר וינער ה' את מצרים ואמר דרכת בים סופיך, שנחריב שהרף ע"י שליח שנאמר ביד מלאיך הרפת ה' נפרע ממנו ע"י שליח שנאמר ויצא מלאך ויך במתנה אשור, רצו כוח שפרעה היה מבחיש מציאות ה' לכן התוך חשי"ת להראות לו מציאותו ויכלתו וחסנתו כמו שהבאר אח"כ, אמנם סנהריב לא היה מבחיש כל זה אלא היה עושה עצמו אלוה באחד משרי מעלה לכן צוה ה' בחורבנו ע"י אחד ממשריו, והרסב'ן ביאר הררשה חזו באופן אחר מהמלאך והשרף והשליח, אך לא אוכרחו בי לא ישר בעיניו דרך המקובלים כן באופן אחר, שהם פירשו לא ע"י מלאך על מלאך החרמים ממלאכי עליותם המיוחדים על מסשלת המים והחרמים הוא מיכאל, ולא ע"י שרף הוא מסדת הדין המיוחד למסשלת האש, וראש חבת הזאת הוא נבראל, ושליח הוא בולל באיור ובארץ שהם אמצעים בין המים והאש, ותוא שר המנים אשר קראו אותו ממסורן ששמו כשם רבו הכולל כל המעלות והוא המסונה על התחתונים, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו הוא נקרא כבוד ה' רשמו המפורש, בענין שאמרו וז' הוא ובית דינו, ואני שמעתי ולא אבין הדרבים האלה, ומה שכתבתי בראשונה הוא הנכון לפי המשפט, והותרו עם זה ששת המסקות הנזכרות בשערים ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ע"י ע"א.

ביר חזקה זה הדבר כמו שנאמר חנה יד ה' הויה בסנקן ובר, כבר אמרתי בשערים כי בדרשה הזאת יפלו שמתה מסקות: א' למח דרש ביד חזקה על דבר המסנה ולא דרש אותו על סבת בבורות שנקראת בכתוב יד חזקה, ויצדק יותר אמרו ויציגנו ה' מסמרים ביד חזקה כי במכת בבורות יצאו משם, ב' מה שדרש ובורע נמיה על החרב לא מצינו במכות מצרים סבת חרב, והמסוק שהביא לראיה ידבר על ירושלם ולא על מצרים, ג' מה שדרש ובמורא נדול זה נלוי שכינה, לא מצינו בי נגלה חשינה במצרים כ"א אח"כ במעמד הר סיני, ד' המסוק שהביא עליו הוא בולל כל נסי מצרים, ה' מה שדרש ובאותות על הסמה, קשה כי אין

ואמר הסגיד ובאותות זה המטה חשבו הספרים
שאמר זה על נס שנתפך המטה לנחש, ואינו כן כי
תנס הזה לא נמנה בכלל הסבות כמו שיתבאר. ויש
מן החכמים שאמרו שהיה כתוב על המטה שם בן
ע"ב אהיות שבו נעשו האותות ולפ"ו נבלי' בסמטה
כל העשר סבות. אבל יקשה לרעה הזאת למח פרט
הרבה והרם? והנראה לי בדרשה הזרה הזאת הוא
לחרץ ע"פ שני ררכים: האחד, שהסגיד דרש ובאותות
על האותות אשר נעשו באמצעות המטה שהם המטה
היינו חפץ חמים לרם, העלת הצפרדע, תולדות הכנים,
סכת החרד ומכת הארבה, כי ככל אלה נאמר שנעשו
בתנועת המטה, ועליהם כיון באמרו ובאותות זה המטה,
ר"ל האותות הם אלה שנעשו עם המטה, וע"ז הביא
המסופק ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו
את האותות, שאותן הסבות נקראו אותות אשר
נעשו ע"י המטה, א"כ יצא לנו מן הדרשה הזאת
זכרון שבע סבות, שהן סכת החרד ומכת כבורות
והמטה האותות שנעשה עם המטה, ונשארו שלש
סבות שהן הערוב והשחין והחשך ואותן קרא הסגיד
בשם דם, לפי שהערוב היה מבעלי חיים המורדים
שהיו נכנסים בבתים ודורנים הנערים ומרופים כל
מה שיוכלו, ולחיותם שופכי דם תוארם בשם דם.
נח השחין תאר בשם דם לפי שהיה ענינו עפוש הדם
והפסדו פתאום, נס החשך תאר בשם דם לפי שהיה
אור השמש אדמדם ונחשך וכל זה לקח מדברי הנביא
יואל שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש
וחרטום עשן, השמש יתפך לחשך וחירות לרם לפני
בא יום ה' וגו', הנה ביאר שלא אמר דם על החשך
המים אשר בנהרות לרם כמו שהיה כמצרים בי
המופתיים שיער החרבד שיהיו בשמים ובארץ לא
במים, ולכן אמר דם ואש וחרטום עשן, בי הרם רומז
לסכת החיות הרעות ע"ז נאם בחרטום אשלה במ,
והאש רמז לשחין שהוא כשש שורף ברחיית הרם,
והחרטום עשן הוא רמז לחשך, ולפי שנס החשך יתאר
בשם דם, לכן אמר מיד השמש יתפך לחשך וחירות
לרם כי הרם הוא הארמיסות החזק הנומה לחשך.
ולזה אמר הסגיד ובמופתיים זה הרם ר"ל המופתיים
הם השלשה המתוארים בשם דם שעליהם אמר הנביא
ונתתי מופתים, ועם היות שהכתוב התוא הוא נאמר על
הנאולה העתירה עשה הסגיד גורח שהם מופתים
למופתיים, נאמר כאן ובמופתיים ונאמר לחלן ונתתי
מופתיים מה לחלן שלשה אלה אף כאן שלשה אלה,
מה לחלן נקרא דם החרבד והחשך אף כאן בן, ובזה
הדרך נזכרו כל העשר סבות, והתורו הספקות כולם,
וזה הדרך הראשון, והדרך השני הוא כאשר נדע על
מה יורה שם את ועל מה יורה שם מופת, וכבר
חשבו הספרים ששניהם יורו תמיד על הדברים
היוצאים ממנהג הסביע ואינו כן, כי לפעמים נאמרו
שניהם על דברים אנשיים ופעמים נאמרו על דברים

אלהיים הנמיים. כי הנה תאות יאמר פעמים על
הסימן שיעשה האדם לזכרון דבר מה במ"ש והיו
לאות על ידך ולזכרון בין עיניך, וצורה הדגלים היו
נקראים אותות איש על דגל באותות, עד שנס חלקי
הכתובה נקראים בעבור זה אהיות, וכן חסופת יאמר
נ"כ בדברים אנשיים על הסימן שהוא יותר חזק
מדרוש תאות, ומפני זה הראיות החזקות הלילוספיות
הם מופתים, וישעיה אמר הנה אנבי וחילרים אשר נתן לי
האלהים לאותות ולמופתיים בירשאל, ולא היו נזכרים
בדרך נס אלא היו שמויתיהן לסימן ולזכרון שקראם
מחר שלל הש בן, וכן בתיב והיה יחזקאל לכם לאות,
והוא אמר על עצמו אני מופתים לפי שהיו עניניו
ראה חזקה על מה שיקרה אותם בעתיד, ולפ"ו יאמר
אות או מופת בדברים האנשיים על הסימן אשר
יעשו בני האדם, ורק שהאות אינו חזק מדרוש ב"ב
כמו חסופת, וכזה בעצמו חסזא בענינים האלהיים
היינו במעשה הנפלאות, שיאמר אות על נס קמן החרות
לפי שהוא אור וראיה על אמתת דברי הנביא, ויאמר
מופת על נס עצום וחזק סמנו לפי שהוא יותר מאמת
דברי הנביא, ולכן נאמר למשה בתחלת שליחותו
והיה אם לא יאמני לך ולא ישמעו לקול האות
הראשון ותאמני לקול האות האחרון, שקרא אותות
מה שנתפך המטה לנחש ויד מצורעה, ולחיות המופת
שם הנס החזק אמר פרעה תנו לכם מופת, לחניד
שלא יתפוך ב"א בנס חזק ונללה נאסן, עם היות
שהש"ת לא רצה שיעשה בראשית ב"א את המטה
כי התחלת לעולם בדבר קל, והנביא יואל כיר
ליעד על חזק הנסים אשר ונתתי מופתים בשמים
ובארץ, ולפ"ו ענין הנסים והנפלאות הוא בי יאמר
אות על הנס מעט מחזרות והמופת על הפלא העצום
ודב חזרות, ואחר תודיע אליהם אותך כל זאת תוכל
לוכר שהסגיד עשה בכל הסבות חלוקה אחת שסחם
אותות הלוחים כמו שהיה ענין המטה והדומים אליו,
וסחם היו מופתים חזקים מאות כמו החפך חמים לרם
שהוא מופת חזק כמו שיתבאר אה"ב והדומים אליו,
ולזה אמר בראשי סלים בעצור על זה: ובאותות זה
המטה ובמופתיים זה הרם, שהביא משל נס המטה
לסימן האותות והביא משל נס הרם לענין המופתים,
והוא הדין לשאר האותות שהם סימן אות המטה,
ולשאר המופתים שהם סימן מופת הרם, והוכיח
שאמר על הרם מופת שהוא שם הנס החזק מהמסופק
ונתתי מופתים בשמים ובארץ, וזה הנראה לי בזה,
וכי שיתן עליו טעם אחר טוב מאלה ישא ברבה מאת
ה', והתורו עם מה שאמרתי הספקות אשר בשערים
ע"ב ע"ד ע"ה ע"ו ע"ו ע"ה וע"ט.

דבר אחר ביר חזקה שתיים
ובזרוע נסויה שתיים וכי, אין פסק
שהדרשה הזאת חששה למנן הסבות בלבד, ולפי
שהיו הסבות עשר ומצא בכתוב חסשה שמות יד

שהתרוממים יעצרו עליהם כי הם עשו הרם והצפרדים נ"כ. ובכנים השתדלו לעשות ולא עלה בידם. ולא רצה הקב"ה שהנשים הנעשים ע"י משה ובינו ע"ה יעשו התרוממים כמותם אף ישתדלו לעשותם. ולכן תנית לעשות שלש המכות האלה ע"י אהרן. אבל כמות השחי' ייחסו לה' מצינו שזרק משה מיד חבבין השמיטה וזוהי שחי'. ומכת בכורות הקב"ה עשאה בעצמו ולא משה. אמנם הנבון בעיני הוא שמצרים היתה עיר סלאה נללי הכפירות כשרשי אלהותו ית' כמו שהוכרתי למעלה, ויש מהם שלא היו מאמינים במצואות סבה ראשונה עלת העלות. ומהם האמינו במצואות אבל לא האמינו בהשגחתו בעולם השפל. ומהם היו חושבים שהיה יכולתו ית' סתכל והוא בעל תכלית כשאר שרי מעלה, ושלא היה כחו בלתי בעל תכלית. ולכן תמצא שמשה רבינו ע"ה בתחלת שליחותו הוכיז לפרעה שלש העקרים האלה. באסרו בה אסר ה' אלהי ישראל שלת את עמי ויהונו לי במדבר, כי באסרו בה אסר ה' ביאר לו מצואות סבת הפכות תעלת העלות ית'. ובאסרו אלהי ישראל ביאר לו שזה הסחויב המצואות הוא משנית על ישראל כפרם כי בחר בהם בבחינתו בין הנמצאים עלינום ושפלים. ובאסרו שלת את עמי ביאר יכולתו ית' הבלתי תכלית. לא כלבר על אומה אחת הוא שר בשאר שרי האומות כ"א לכל יושבי תכל ושובני ארץ. ולכן היה מצוה עליו אע"פ שלא נחשב בן בני ישראל. וחנה לא היתה חשוכה מפרע בתחלת דבריו פיתו סבלות כ"א כפירה מחלמה. באסרו מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלה. כי באסרו מי ה' כפר בעיקר ר"ל במצואות. ובאסרו אשר אשמע בקולו בפר בהשגחתו. ביסור אין לו קול ולא השגחה וצווי כדברים השפלים. ובאסרו עוד לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלה בפר בפנת היכולת המחלמה. כאילו אסר אף שנורה שהוא נמצא אין ראוי שנאמן שהוא משנית בדברים אשר נבאן בעולם השפל. ואם נאמן בהשגחתו הרי הוא באחד מהשרים העליונים שיכולתו רק על אומה מיוחדת ואין לו יכולת על שאר האומות. ולכן את הוא אלהי ישראל אינו אלוה שלי ואין יכולתו עלי. והוא לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלה. ומפני ששלש הכפירות נפלאו סמנו לכן באו המכות סכוונות לאקט הפנות האלהות האלה. ולכן תמצא כי בתחלה אסר משה בנאת תדע כי אני ה' שהוא מצואות הסבה הראשונה ועשה לאמת הפנה הזאת שלש מכות דם צפרעד כנים. לפי שעל פי שלשה ערים יקום דבר. ומפני זה עשה רבי יהודה באלה השלש מכות סימן בפני עצמו דצ"ך. לחיותן סכוונות שלשתן לאמת הפנה הזאת. ובתחלת המכת הרביעית שהיא ערוב אסר למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ ר"ל יודע ומשגיח על ררכי בני אדם. ולאמת הפנת השנית הזאת באו שלש מכות אחרות

הזקה. וזרת נמיה. מורא נדול. אותם וסופתים. חשב הכניד כיון שאלו המשה לשונות נאסרו על כל עשר המכות יתחייב מה שכל אחד מאלה התמשה יורה על שתיים מכות ובזה הדרך יוכלו כל עשר מכות באלה התמשה לשונות. ומצא סמך לזה לפי שיר הזקה הם שתי מלות. ולכן ירסחו לשתי מכות כי מלת יר ירסח למכת דבר ומלת הזקה ירסח למכת בכורות. וכן כורת נמיה מצא שתי מלות שהן ורע נמיה וירסחו לשתי מכות. ואולי היו הברד הארבת שבאה בהם התראה רכה כיר רמה חרות נמיה. גם במורא נדול הם שתי מלות מורא ונדול לרסח על שתי מכות אחרות. ואולי היו הערוב והחשך לפי שלקחו מהם המצרים מורא רבה. אמנם אותם עם היהוה מלה הראה הוא לשון רבים ומיעוט רבים שנים. ואולי נאמר על הרם והצפרעד כפי זאת הדרשה. וכן ובסופתים הוא לשון רבים ומורה על שתי מכות ויהיו כנים ויחין. אחרים פירשו כיד הזקה דם וצפרעד ובזרת נמיה כנים וערוב ובמורא נדול דבר ושחין ובאותה ברד וארבה ובסופתים חשך ומכת בכורות. יהיו מה שיהיו הנה באלה התמשה לשונות יוכלו עשרת המכות כולן. ולפי שלא כיון המניד לחזקו כ"א המכות שהוכו המצרים במצרים לכן לא מנה בכלל הפך המסה להנש. כי אף שהיה בכלל הנסים לא נכלל בהמכות וכן הפך יר ארץ הנביאים לחיות מצורעת כ"סל לא נעשה לפני פרעה כ"א לפני בני ישראל ולא היתה סבה למצרים ולכן לא מנה אותם. וכמו כן לא נזכר דבר מנסי חים לפי שלא כיון המניד כ"א לפי שיר ציאת מצרים המיוחס ללילה הזה. לכן מנה וזלת העשר מכות שהוכו בהן המצרים בהיותם במצרים קודם הציאת.

אמנם למה עשה רבי יתודה הסינים האלה דצ"ך ער"ש באה"ב? יש מי שפירש בעבור שרוד המלך בספר תהלים סדר המכות באופן אחר ממה שנכתבו בתורה. לכן עשה רבי יהודה זה הסימן כדי שיתברר אותם כפי מה שנכתבו בתורה ולא כפי מה שנכתבו בספר תהלים. ויש אומרים שרם וצפרעד היו בתהראה בלתי כלא התראה. וכן ערוב וברד היו בתהראה ושחין בלא התראה. וכן ברד וארבה היו בתהראה וחשך בלא התראה. ולחיותם בזה הדרך שתיים בתהראה ואחת בלא התראה אחרתם. לכן עשה רבי יהודה הסימנים ההם, והעשירית שהיא מכת בכורות בתהראה היתה. אבל לחיותם מכת יחיד לא עשה בה סימן והסמכת שלש האחרות. ויש אומרים כי דצ"ך הוא סימן לנשים שנעשו על יד אהרן וער"ש הוא סימן לנשים שנעשו ע"י הקב"ה מבל' משה ואהרן. וכאח"כ הוא סימן לנשים שנעשו ע"י משה. אבל ארעתי נוסח עם הדרת הזאת. כי ע"י היות השלשה מכות הראשונות דצ"ך נעשו ע"י אהרן היה זה סמכותם חשי"ת לפי שהיה יודע

הזח היה למשה בלבד כדי שלא יירא ולא יהא מלכת אל פרעה ולחתרות בו, פעמים לחפרו ולגרפו ולהכותו מכות רעות ואמנותו, כי השי"ת שלח מלאכי לספור פום אריותו, פרעה תבדיו שלא יתבלתו, ולכן הראה לו חסנה שהוא עץ שפל ונבזה משל למשה והראתו בתור באש ואיננו אוכל, כך יהיה ענינו של משה שבחיותו במצרים לעשות המכות לא יאכלו אש חסת המלך ורשעתו, ומפני שראה השי"ת כי אדוננו משה משתומם על המראה, צונו של נעלך מעל רגליך, לפי שהמנעלים נעשו כדי לחנן על הרגל ולהצילו מחספנים והגזקין, וכאילו אמר אל הירא ואל תחת פן תגוף באבן רגליך, של נעלך בי אינך צריך אליהם לשמירה, אף שעל שחל ופתן הדרוך תרומם כמיר ותנין, ולפי"ו נעשה הנס הזה למשה בלבד כדי לחבטיו על ענינו, עוד נעשו נסים אחרים כנגד העם, כמו שאמר משה זה בידך ויאמר משה ור, וחזיר שלש נסים: א' הפך המטה לנחש, ב' צרעת חיר ורפואתה, ג' הפך המים לדם, ועליהם אמר והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון, והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה ולא ישמעו לקולך ולקחת מסמיו היאור ושפכת חיבשה היו המים אשר תקח מן היאור והיו לדם ביבשה, וראוי לדעת אם היו שלשת הנסים האלה כנגד העם להכניסיהם לאמנת שליחו משה, למח יתור שלש אלה ולא וולתם, ולמה אמר אם לא יאמינו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון, מה הימיר כח שמצא בנס השני יותר מהראשון שיאמר עליו כן? ומה שראוי לוטר בזה הוא שחציצא מסצרים ומגאולה ראוי שתקשה בעני בני ישראל משלש בחיות: האחת סמא פרעה לרשעתו ודע לכבו שהיה כמו פתן הרש יאסם אותו ולא ישמע לקול משה ואחר, והבחינה השניה סמא ישראל שהיו שקטים בגלות כל כך כאילו כבר התיאשו מהגאולה והתחשת, לפי שהיה הווי' חזק מאוד ובלתי סקבל רפואת, והבחינה השלישית מצד עם מצרים שהיו מרוצים בישראל לעבדים ומתגברים עליהם בחזקת חיר, והודיעם השי"ת שהשלש חסם שנפלאו מהם נקל בעני ה' לתחזירם לרצונו, ולכן בא ראשונה נס המטה כנגד פרעה שנקרא ברברי הנביא נחש בריח, וכבר כתב המראש"ע שסלשן ויקם מלך חדש על מצרים נראה שלא היה פרעה מורע חסוכה, אלא הוא קם מעצמו כמו כי חקים בני עבד, ולכן חסמלו במטה שהיה עץ יבש וכשהשליכו ארצה היה לנחש, כן פרעה בראשונה היה עץ יבש והומלך בחזקה ונעשה נחש בריח, וינס משה ספניו ובאמנת ברח ספני פרעה אל סרין, וזהו ה' למשת שעם חיות מלך אל יירא ספניו מלכותו, והיו שלח ידו ואחת בזונה, ר"ל שיישוב לשפלותו וכמ"ש ויהי למטה ככפו, להורות על שפלותו ע"י כך משה, והנה אמר כנס הזה למען

שהן ערוב דבר שהן, ולחיות שלשתן מכות לחבליה המיוחד הזה עשה רבי יהודה בהן סימן בפני עצמו ע"ש, אח"כ בתחלת המכה חבשיית שהיא ברר אמר בעבור תרע כי אין כמני בכל הארץ שהוא פנת חיכלת, ועליה באו ארבע מכות האחרונות ברר ארבה חשך מכת כטירות, ולחיותן מכות לחבליה אמית העיקר הזה עשה רבי יהודה בהן סימן אחר בא"כ. — הנה התבאר שרבי יהודה בהכמה יסר חסימנים האלה לחזיר על שלשת הפנות שהיו התכליות במעשה המכות כפי חלוקתן זאת, ולפי שהיה הדבר מרגל בפומיה ר"י יהודה היה נותן בהם סימנים, וכתבארו עם זה הספוק אשר בשערים פ' ס"א ופ"ב.

אסמם למח היו המכות במצרים אלו העשר שזכרו בכתובים ולא היו אחרות, ע"ז ראי לומר דבר ספסיס המתישב על חלב, כי אין ספק שלא היה בספרו ובחורסן, ולפי שפעולת האלהיות נחירו ושכלתו וחכמתו יתירא אשתבתה כחן, הן במכות וכן באיכותן, ולכן סתראי לבקש תכלית וסבה שהיו המכות האלו ולא אחרות, וכבר התעוררו לזה חז"ל אבל נתנו לזה טעמים חלשים, בי אמרו שבאה מכת חרם ספני שלא הגיהו נשי ישראל לחסור מרמיהן, ומכת העפרדע לפי שלא היו יכולות הנשים להרים קול בשעת לידתן סתור המצריים לכן שלח להם חקב אל צפרדעים שהיו נהוגים עליהם קולות בבתיהם, ובמשכבותם, ומכת כנים ספני שגולו מישראל את אדמתם והיו כנים על פני הארץ כדי לכסול סמלאכתם, ומכת ערוב ספני שהיו ישראל רעים סקניהם של מצריים ונשים סנקות את בני המצריים והיה בא הערוב אל בית היחוד ולקח משם את בן המצרי ומליכו ואוכלו, ומכת דבר ספני שהיו חורשים המצריים על נבי היחודים שנאמר על נבי חרשו חורשים כדי שלא יתרוו סקניהם בא חרבו וחסית הסקנה שלהם, ומכת שחן ברר שהיו בני ישראל סתקצים במרדנותו המצריים לרעה הובו המצריים בשחן, שארם שיש לו שחן לא יבנס למרדן, ומכת חשך כדי שבאותם יסי תחשך ימותו פושעי ישראל וקברו אותם ולא יראו המצריים שלא יאמרו כמו שחנע בנו כך תבע בהם, ועוד ירא שבימי החשך יחפשו בני ישראל בבתי המצריים וראו את אשר להם וישאלו מהם אח"כ בלא ויכלו לומר שאין להם להשאיל, ומכת כטירות כי באותה מכה התחיל לחתירות בהם שנאמר בה אמר ה' בני כטורי ישראל ואומר אליך שלח את עמי ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את כנך בכורך, ובה כלה שנאמר ויהי כחצות הלילה וה' הבה ותר, וזהו דרכם ז"ל, ומה שנראה לי בזה הוא שבענין מצרים עשה הקב"ה נסים ותפלאות לחבליה מחולמים, בי עשה ראשונה נס של חסנה שראה משה בפעל ובחקיק כי חסנה בתור באש ואיננו אוכל, והנס

יאמינו כי נראה אליך ה' אלהי אבותם לחניך בי הוא יספור על מלכי הארצות בארצות בזכות אבותיהם. ובא חנם חשני מצורעת חיר בבחינת האומה, כי כמו שהיו בני הורין ומוכים עם ה' ועם אנשים כאשר באו מצרימה ורוע המקום עשאו עבדים ובנענים אנשים ונחלשים, כך היתה ידו של משה בריאה ומוכה ואך בהביאה אל חיקו שהוא משל למצרים נעשתה יסמה מצורעת בשל שהוא החולל הכלתי מקבל רפואה והוא משל להתיאשם בגלות. והנה צוהו ה' חשב ירך אל חיקך להודיעו שבטו שהיר באותו מקום שנצטרעה נתרפאה ככה בני ישראל במצרים נשתעברו ובמצרים יהיו בני הורין, כי השי' טחץ סכתו ירפא, וכמו שאמר מהצחי ואני ארפא, ולפי שבראותם תחיה יור עם הציצא משם. לכן אמר ויציאה מחיקו והנה שבה כבשרו, כי עם הציצא ממצרים תחיה רפואתם בשלמותו ויטב ימיו לגבול. אמנם בעבור חיות העם כלתי ראוי וטוב לקבל רפואה הנאולה חיתה סבה יותר חזקה למניעת פרעה מרשעתו, לכן אמר והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגו' לפי שהרופא האומה ואולתה היא תוראה יותר חזקה מהכנעת פרעה. ולפי שעריך יסאר הספק מצד המצריים והשפעת אליהם סתמכת המים לרם ארץ ה' כוסתים הם, צוהו בנס חשלישי שיער שירבה שפיכת הדם בכל ארץ מצרים במכת בכורות במים לים מכסים, ומתוך כך ישלחו אותם. הנה א"כ באו שלש הנסים האלה בנגד המים לחסיר כל ספק סלכס, ולכן אמר ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' וגו', כי ענין האותות והוראות הוא לאמת הדבר ההוא כלכס.

וראיתי מי שכתב שהיו שלש הנסים האלה זה גדול מהם, לפי שהדבר אשר יאמר עליו שהוא נס"י באחד משלש פנים הגדול מהם הוא שיהיה נמנע אצל המבוע בתחלה, כמו שיהפך הגבול נוח הצמר או אפרוח לרבר אחר, או שיהיה נמנע אצל המבוע בזמן מה ולא יהיה נמנע בתחלה כמו שיהפך קב תמים לאפרוח שהוא נמנע אצל המבוע להיות פתאום, אבל אפשר לאחר זמן שיהיו תחמים סאכל לעוף השמים ותתחזה מהם הספח חורנית וילד ביצה וסכנה אפרוח, או שיהיה הנס סורכב משני ענינים יחד בהתחזהו סכנית התרגול הצי תרגול והצי צפרדע שהוא נמנע מצד כללותו וכבר נתבאר בהכמת המבוע שלא כל דבר שזרדמן יתחזה מאיזה דבר שזרדמן, אבל יול כוח צד אפשרות מצד קצתו. והנה סבואר כי אות המסח שנהפך לנחש היה הסכנותו מצד הזמן, כי המסח בשיתוף לעפר ונחש עפר לחסו מאשר שיתחפך לו חז באורך הזמן, והיה הנס בו שנעשה בן כולת זה הזמן, והמסות חשני היה קצתו נס מוחלם וקצתו לא, והוא שנעשה האדם בריא וחולל בזמן אחר, כי בררר

המבוע אי אפשר לחיות האדם ידו מצורעת רק בשיתוף הוא עצמו מצורע בהכחצו בו המסח כה המסנה בכלל, ואם שיוכר זה בקצת חלקיו וראשי אבריו לא יאמר סכני זה שירד או רנלו או הוסמו מצורעת והוא בריא, כי אם הוא בריא וכתו שלם בכל מעולותיו ואבר הארץ מצורע הוא כמו חצי תרגול והצי צפרדע, ויהיה נמנע אצל המבוע יותר סתראשק, אולם לפי שכבר אפשר שהפול הצרעת ביר בצר מן הצרדן כמו שאמרתי, לכן בא האות חשלישי שהוא סתמן הראשון שנמנע לחיות בתחלה בשום זמן, כי התחך המים שהוא יסוד פשוט לרם הוא כמו התחך הכולל לאפרוח, כי אף שנוף האדם יצטרף לשתי המים אינו להזנה כ"א להעביר המאכל במעברים הצדים, כי היסוד השקום אי אפשר שיהפוך מזון וכ"ש שיתחזה סמנו מיטב הלחות שבניחו, וכל שכן שיתחזה הרם תוך מן הכבר שהוא מקום חולרתו שבעה, ורומח להאפשרות שיעשה סתאנב לך או כבר או מוח נפרדים סבלי חנוף שהוא בתכלית הנמנעות ולחיות שלש המופתים סודרים מן הקל אל הקשה לכן אמר והיה אם לא יאמינו וגו', ולפ"ז הנסים האלה חיו כנגד העם לאמת נכחות של משה, ונעשו עוד נסים אחרים כדי להכות בהם את המצריים, ולכן נקראו סבות, והן אותן העשר הכתובות בתורה, תענין אצלי שבאו כפי ארבעת היסודות שהם תורכבו תרברים השפלים ומתם נתקיימו, שנים מהם כבדים—הארץ והמים, שנים מהם קלים הארץ והאש, ולכן נאמר ראשונה שהכה את המים והתפכו לרם, ובזה היה צער גדול אליהם כי שתיית המים היא הכרחית להשקים תבורות החים אשר סכפנים וכדי לרקק את המזון ולהעבירו במעברים הצרים, ובתחתפכם לרם לא יכלו מצרים לשותות מים, וגם הבעלי חיים הנולדים במים יצחו אובלים מהם—מתו, כמו שנאמר והרעה אשר ביאור סתת, ולא די שמתו הבעלי חיים הימים המועלים להם, אלא שזכרו חיל ועצמו הבעלי חיים המוקים אשר במים שיצאו תרבה לצערם בקולם ורבים, והיא היתה סבת הצפרדעים, ואחר שהכה יסוד המים בשתי המכות האלה הכה יסוד הארץ ב"שליח אותות אחרים, אם בכנים שכל עפר הארץ היה בנים, אם בערוב ואם ברבר, לפי שהביא הקב"ה סתבעלי חיים הנולדים בארץ והם כלל הבעלי חיים המוקים מערבים אלו עם אלו שרעים וחיות סורפות ובחמות רעות וכל מיני מוקים והם הערוב, והבעלי חיים הכיתיים הסובים והמועלים הנולדים בארץ המית חרבר, הרי לך שלש המכות האלה בנגד יסוד הארץ בעצמותה ובעלי חיים, הנולדים בה, ולפ"ז חמשת המכות דם צפרדע בנים ערוב דבר הם בנגד שני היסודות הכבדים המים והארץ, עוד הביא בשני יסודות הקלים אור ואש חמש מכות אחרות, כי השחק נעשת בארץ שנאמר ויורק אותו משה

וגדל מהם, לפי שהדבר אשר יאמר עליו שהוא נס"י באחד משלש פנים הגדול מהם הוא שיהיה נמנע אצל המבוע בתחלה, כמו שיהפך הגבול נוח הצמר או אפרוח לרבר אחר, או שיהיה נמנע אצל המבוע בזמן מה ולא יהיה נמנע בתחלה כמו שיהפך קב תמים לאפרוח שהוא נמנע אצל המבוע להיות פתאום, אבל אפשר לאחר זמן שיהיו תחמים סאכל לעוף השמים ותתחזה מהם הספח חורנית וילד ביצה וסכנה אפרוח, או שיהיה הנס סורכב משני ענינים יחד בהתחזהו סכנית התרגול הצי תרגול והצי צפרדע שהוא נמנע מצד כללותו וכבר נתבאר בהכמת המבוע שלא כל דבר שזרדמן יתחזה מאיזה דבר שזרדמן, אבל יול כוח צד אפשרות מצד קצתו. והנה סבואר כי אות המסח שנהפך לנחש היה הסכנותו מצד הזמן, כי המסח בשיתוף לעפר ונחש עפר לחסו מאשר שיתחפך לו חז באורך הזמן, והיה הנס בו שנעשה בן כולת זה הזמן, והמסות חשני היה קצתו נס מוחלם וקצתו לא, והוא שנעשה האדם בריא וחולל בזמן אחר, כי בררר

מנשותיהם באילו היו טובי שחין. שהאשה נפרשה סבעלה כשהוא מוכה שחין. ע"כ באה על המצרים מכת השחין שנעשו כמצרעיים ע"כ אבעבות שחין פורח שלא היו יכולים להודק אל ניהם. (ז') לפי שהיו המצריים בחור ובהוב סכים בישראל באגרוף חורקים בהם אבנים, והיו לעניים להם בנדופים ונותנים שהיה אוכל כל תבוא עליהם מכת הבדל שהיו אבנים מן השמים להוטם ולאבדם, ואל חבור הרעים עליהם בקלות וברקים. (ח') לפי שהיו מישראל עובדי אדמה למצוא אוכל לנפשם והמצריים היו נחלים תבואותיהם אשר בשרה לכן הביא עליהם מכת הארבת שהיה אוכל כל תבואותיהם אשר להם כשרה. (ט') לפי שהיו ישראל יכסה בחשך חלול. וכמו שאמר הנביא על צרת חלול במחשכים הושבני כמתי עולם, ובחפץ חסדי יתאר הנאולה והתעלה כאור כמו שאמר קומי אורי כי בא אורך, ליהודים היתה אורה ושמחה, לכן באה עליהם מכת החשך להעיר שהנה החשך יכסה ארצם ולכל בני ישראל יהיה אור במרשבתם הפך חשך חלול שהיו ובהפך בשותאיהם. (י') שהיו עם אלחי אברהם בגלות ונפרדו מעל שלחן אביהם ואזכורים ישלכו במ, ובגנר זה באה מכת בכורות, ובמו שהמצריים השמידו בניו של חקב"ה בן הוא י"ה הרג את בכוריהם ואת בני ישראל לקח לו לעם, וגם בזה הדרך תדע ותשכיל שהיו המכות נמול אליהם וכמו מספרות ומבנות כפי הצרות והרעות שקבלו ישראל מצרים, ובמה שפרשתי הותר חפסך אשר העירוני עליו בשער פ"ג.

רבי יוסי הנלילי אומר מנין אתה אומר שלקו המצריים במצרים עשר מכות וכו'. כפר ערבי פסחים חזכירו חז"ל התנדה רציאת מצרים אשר הייב על כל איש לספר בלילה הזה, וחבאו פרשת וירד הכבדוים כלה בדרשותיהם ער רבי יתודה היה נותן בהם סימנים דצ"ע ער"ש באח"ב, והזכירו מיד אחר זה רבן נטילא: אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח וכו' ואחריו תחלה וברכת אשר נאלנו, ולא הביאו שמח דבר מדרשת ר' יוסי הנלילי ור"א ור"ע, וכן עשה הרמב"ם כמקום התנדה תחלה וחסך נוסף ומנים ולא הביא דרשות ריה"ג ולא סאמר כמח מעלות מוכות, ואפשר שבהרז לקצר ולא לחאריך בדרשות אלו במקום שאין שם הבהר, או שלא רצו לספר בלילה הזה כ"א ענין רציאת מצרים ולא הנסים שנעשו על הים שקרה שבעה ימים את"כ, לכן לא חזכירו דברי החסידים אלו ר' יוסי ור"א ור"ע שעשו יסוד ועיקר כל דרשותיהם על נסי הים, אמנם התבנים מסדרי המכילתא נכתבו בי ראוי להכניס המאמרים האלה הערבים בדרשות עניני מצרים ומספלינן כמקשה ח' בי גורא הוא, וכ"ש בדברי השלם רבי עקיבא, ובסאמר כמה מעלות מוכות נכללו תחסדים כולם

והיו שחין אבעבות, וחברד היה ביסוד האש כמ"ש וים משה את מטהו על השמים וי' נתן קולות ובדל ותלך אש ארצה וגו', ר"ל שהיפסדות הקלים המתנעלים כפי טבעם למעלה תביאם למטה שהוא הנעה להפך טבעם, וחביו נ"כ הארבת שהוא סבעלי חיים המעופפים באויר כדי שיחזקו בהם, וכן החשך שהיה מכת באויר, כי הוא יך בטבעו תתחבר בו עובי כפול ומכופל באופן שלא יכול לעבור בו ניצוץ השמש על הארץ, וכן מכת בכורות ששלח בנופים אש שורף שהתחבר והם וכתם פתע מהאום, הרי לך המסתח המור האחרונות האלה שהיו בשני היסודות הקלים האויר והאש, וכזה האופן נתייכו עשרת המכות לפי ארבעת היסודות הנלקים, וראוי היה שיהיו המכות עשרה לפי שזה המספר הוא קדוש וסודות, והיו טבעי הדברים השפלים בגנרם והגללים עם נללל השכל עשרה, ומשכלים הנבדלים עם סבתם השי"ת הם עשרה או עשרה מסמאות או מחאלפים כמו שאמר אלף אלפים שמשונית, ולכן נבחרה בעשרה מאמרות, ונבחרו עשרה רכרים בין השמשות, ועשרה דורות סאדם ועד נח, ועשרה דורות מנח ער אברהם, ונתנפה אברהם בעשרה נסיונות, ושאר העשירות שהזכירו חז"ל, והיו הדרך הראשון בביאור הדרוש הזה.

והדרך השני הוא שנאמר שבאו המכות מזה כגנר מזה, כפי הצרות והרעות שקבלו ישראל מצרים שהם עשרה מיני רעות רבות תולד: א') מיתת בנייהם במיני היאור כמ"ש ל' תבן תולד תיאורה תסלכותה, וכאילו היה יאור מצרים סלא עם בנייהם ועל תנמול הרעה הזאת באה מכת חרם, והרנה אשר ביאור מכת, ב') צעקה בגות ישראל ודמעתן על לחיין והספן חסיד על היאור שהיה סבלה פרי במניהן ולחנמול הרעה הזאת באה מכת העפרהים, כאילו הם יעקפו וייללו על לילת בגות ישראל, ויצאו מן היאור כי משם יצאה חיללת והצעקה, ג') שסררו את תייהם בעבורה קשה בחומר ובלבנים, ולפי שהנתנו עמלם ויניעם בעפר האדמה באה מכת הכנים כאשר חכה משה בסמטו בעפר הארץ, באילו חכה ויפקל אותו העפר שהיה לבני ישראל עמל וכעס, ולכן נחפך למצרים לבנים ולענינים בצדם, ד') לא לבד היו עובדים בעבדות הסלך אלא גם כל אחד מן העם היה עושה בהם ברצונו, ולחנמול זה באה מכת הערוב שפעלי החיים כקסן ובגדול עלו על הארץ ונכנסו בבתים והיו מורפים ומחזיקים בהם כמעשה המצריים בבני ישראל, ה') כי ישראל ספני עבדות המצריים ועמלם לא היו רועים את צאנם ובקדם ספני מודה העבדות, וגם היו המצריים נחלים מסקנה ישראל ברצונו, ועבור זה באה מכת חרוב בסקנה מצרים, ומסקנה בני ישראל לא סת אחד, ו' זו פרישות דרך ארץ שבסכת עבדותם היו נפרשים בני ישראל

המנחה כמו שלחתי את יר' והבתי את מצרים ויר' תאמר על חיד הנשימה הכוללת חמש אנצבות. תראה לפרש חנה יר' ח' חיה על המנחה לפי שהכתוב קראה רבר. אבל מה שנאמר על חים וירא ישראל את חיד הנורלה סלה נורלה סורה שנאמר יר' כפי הנחמה הנשימה ולכן חיה מקום לדרשתו. וחזרתו בזה המסכת בשערי פ"ה פ"ה פ"ו.

אמנם קשה לנו מאד במאמרי האנשים החם השלמים אחנו האומרים שעל חים לקו חמשים מכות לדעת ר"י הגלילי ומאמרים מכות לדעת ר"א ומאמרים חמשים לדעת ר"ע. כי איך ציירו אותו המספר הנורל מחשבות שעל חים? ומשנה מפורשת היא באבות פ"ה עשרה נפיש נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על חים, ומה יעשו ברשויותיהם הסתורות משנה זו? גם אשמים ויריעוני בסח ישתנו המכות כלם אלו מאלו, ואם היו מתיחסות במספרם עם מכות מצרים האם היו ג"כ מתיחסות אליהן באיכותן או שהיו מכות חים מסין אחר מתחלה מסכות מצרים? — ומה שנראה בזה הוא שהחכמים שלשם הבינו אותה משנה באבות על הנפיש שנעשו לישראל בהצלחה במצרים או על חים ולא על חמכות שלקו חם מרים לא במצרים ולא על חים, וכן פירש הרמב"ם שם במשנה. אמנם העשרה נפיש שנעשו לישראל במצרים הם מה שנצולו מן העשר מכות. והיות כל מכה ומכה מהן מיוחדת למצרים ולא לישראל, והם נפיש בלא ספק. וכן משמע מלשון התורה בזה מכה ומכה מלבר מכה חמכות וכן נהגו בה אבל כן מקובל באומת. כי נאמר בפירוש בים ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היארד לתורה שהנס חיה לישראל שלא תועד להם. ונאמר בצפורה ובאו בביתך ובחרר משכבך. ונאמר בערוב ומפלי ביום תהא את ארץ נושן. ונאמר ברבר ומסקנה בני ישראל לא מה אחר. ונאמר בשחין בי חיה השחין בהרומים ובכל מצרים. ונאמר בברד רק בארץ נושן אשר שם בני ישראל לא חיה ברד. ונאמר בארבה ויעל ארבה על כל ארץ מצרים. ונאמר בחשך ולכל בני ישראל חיה אור במשכבותם. וכל זה מורה שלא חיו חמכות בישראל. אמנם העשרה נפיש שנעשו לישראל על חים הם קבלה. ואילו הם: א' תובקש חמם בפשוטו בפסוק ויבקע חמם. ב' אחר שבאו נעשו בקובה תעלי כדמותו גג לא מסופה ולא משופע. כי חיה כל חרד כים כאילו חיה כן נקב וחלול חמם מימין ומשמאל ומסעל. והיו מאמר חבוק נקב ומסמין ראש פרוי. ג' קקע חים נחקה ונקפה להם שנאמר ובני ישראל חלכו ביבשה בתוך חים ולא נשאר בקרקעית שום חומר וסים בבאר נחרות. ד' כי דרכי מצרים היו בחומר מדבק ותוא מה שנאמר חומר מים דכים. ה' שנבקע חים לררכים דכים כמספר השבטים כעין קשה עגול במ"ש לנחר ים

אשר יתחברו ביציאה מצרים ושנמשכו אחריה. ומפני שעניניהם ושלמותיהם הם קשורים עם מופתי מצרים ראיהם הם שפלה וזכרונם על המספר. ולכן חוסימו המאמרים האלה בטופס חתונה. וגם אנחנו חיום אומרים אותם. וזכרים אחרי זכרון מכות מצרים. כי מהם עשו התחלה ראיה ומענה על מופתי חים. ובתאמרה בן מאמר רבן נמליאל שתוא חיותו הברתי כמו שיתבאר להלן. והנה אחר שמנה המניד העשר מכות הביא עליו דברי רבי יוסי הגלילי מנין אהה אומר וכו'. ושעיד מאמרו כך הוא: אהה אומר שלקו המצריים במצרים עשר מכות מנין לנו שעל חים לקו חמשים מכות? כי לא יסאל ר' יוסי ולא ירדש לחובת שלקו במצרים עשר מכות בי וזה דבר ידוע לכל. אלא בא לחובת על מכות חים שחיו חמשים. ומביא ראיה מפקסו אצבע אלהים היא. ואף שאותו פסוק הוא במכת כנים לדעתו ולא אמרו אותו החרומים על חכנים בלבד אלא על כל חמכות שנמנו ומרו שחן אצבע אלהים. כי באזה המסה ומכה חרם ומכת הצפרעים תאמרו החרומים לעשות כמותם כדי להראות שחיו דברים מלאכותיים הנעשים בתחבולה כדרכם ובעלילותם ולא יכלו נפלאות אלהות. אבל במכת חכנים יכלו לעשות כמותם. תחליטו שכל המעשים שעשו משה ואהרן מתחלהם ועד סופם הם מעשה אלהים ואמרו אצבע אלהים היא. ולכן לא השתדלו עוד החרומים לעשות כמותם ולא שאל אותם פרעה עוד לעשות גם הם בזה המה. כי כבר קיימו וקבלו שחן פלגות אלהות כולן הראשונות והאחרונות. ומזה תוכיח ר"י הגלילי מה שאמרו אצבע אלהים חיה על עשר מכות. ולפיכך דרש אם כל מופתי מכות מצרים מתארוז באצבע לתורה על מעלה הפתח יח' כאילו כולן נעשו באצבע קטנה מאצבעותיו. א"כ במופתי חים שנאמר עליהם וירא ישראל את חיד הנורלה נתיחיי לומר שחיה ערכם לערך מופתי מצרים כמו חיד לעומת האצבע. ואם באצבע חכה עשר מכות ראי לומר שחכה ביד שיש בה חמש אנצבות חמשים מכות כי חמש פעמים עשר חם חמשים. ואהה תראה בענין לחות הברה שחיו כתובים בהם עשרה חכירות תאמר בזה כתובים באצבע אלהים. תעל חרמים חשמיים אמר המסודר כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך וכו'. ובכך ראיה דברי הרב חסודה שחיו כדורים חמשים. והסכמות הידועות האלו מורה על התקשרות חכרים העליות עם חתנותיהם. והנה חר' דוד אבודרהם הקשה ע"ז המאמר כי כמכת חכר נאמר נ"כ יד ח', הרי שעשה כיר אלא באצבע. והשיב עליו שהמקום אינם אלא אסכתא בעלמא הקבלה היא העיקר. ואני אומר שר' יוסי הגלילי סבר שמהל יד היא משותפת בתוראותיה כי נאמר יד על חמקום כמו יד חירד. ויד תתיה לך על אונך. ונאמר על